

Kamusal Alan ve Mekânsallık: Mimari Normlar, Fenomenoloji ve Katılım

Public Sphere and Spatiality: Architectural Norms, Phenomenology, and Participation

Devran BENGÜ¹

Öz

Çalışma, fenomenolojik yaklaşımlar (Husserl, Merleau-Ponty, Böhme, Bachelard, Ihde), kamusal alan teorileri (Arendt, Habermas, Negt ve Kluge, Fraser) ve kapitalist mekânsal örgütlenme eleştirilerini (Lefebvre, Foucault, Baudrillard) bir araya getirerek, fenomenoloji, kamusal alan teorisi ve mekânsal eleştirileri birleştiren disiplinlerarası bir çerçeve sunar. Fenomenologların bireylerin mekânsal deneyimlerini ve duyuşal algılarını nasıl incelediği, kamusal alan teorisyenlerinin demokratik ve kolektif katılıma dayalı bir kamusal alan anlayışını nasıl ortaya koyduğu ve kapitalist mekânsal örgütlenme eleştirilerinin kamusal alan üzerindeki dönüştürücü etkisi ele alınır. Bu üç alanın ortak dinamikleri, kamusal alanın duyuşal, sosyal ve politik canlılığını destekleyecek mekânsal stratejilerin gerekliliğini vurgular. Pallasmaa'nın fenomenolojik yaklaşımları temel alınarak duyuşal algı, mekânsal deneyim, esneklik, öznel ve bellek gibi beş temel norm belirlenir ve bu normların kamusal alanın sosyal ve politik işlevlerini güçlendiren mekânsal tasarımlar için yol gösterici olduğu savunulur. Kamusal alanı odağa alan tasarımda katılımcı tasarımların önemi vurgulanırken, bu süreçlerde mekân yerine "mekânsallığın" odağa alınması gerektiği belirtilir. Mekânsallık kavramını ele alan (Harvey, Lefebvre, Massey, Soja, Foucault) yaklaşımlarında belirlenen dinamikler (yer duygusu, öznel, esneklik, ilişkisel, bellek) Pallasmaa'nın normlarıyla ilişkilendirilir. Mekânsallığın dinamikleri ile mimari normlar birlikte değerlendirilerek, kamusal alanın sosyal ve politik işlevlerini güçlendirecek mekânsal stratejilerin kuramsal zemini oluşturulur. Çalışma, kamusal alanın mimari tasarımda nasıl ele alınabileceğini tartışarak, demokratik ortamı güçlendirecek yenilikçi tasarım stratejilerine yönelik kuramsal bir temel sunar.

Anahtar Kelimeler: Fenomenoloji, Kamusal alan, Katılımcı tasarım, Mekânsallık, Mimari tasarım

ABSTRACT

The study presents an interdisciplinary framework combining phenomenological approaches (Husserl, Merleau-Ponty, Böhme, Bachelard, Ihde), public sphere theories (Arendt, Habermas, Negt and Kluge, Fraser), and critiques of capitalist spatial organization (Lefebvre, Foucault, Baudrillard). It examines how phenomenologists investigate individuals' spatial experiences and sensory perceptions, how public sphere theorists conceptualize a democratic and collectively participatory public sphere, and how critiques of spatial organization address the transformative effects of spatial production on the public sphere. These three theoretical approaches emphasize the necessity of spatial strategies supporting the sensory, social, and political vitality of the public sphere. Based on Pallasmaa's phenomenological approaches, five fundamental norms are identified: sensory perception, spatial experience, flexibility, subjectivity, and memory. These are argued to be instrumental in developing spatial designs that strengthen the social and political functions of the public sphere. The study emphasizes participatory design in public sphere-focused design, arguing for shifting focus from space to "spatiality". Dynamics in spatiality approaches of key theorists (Harvey, Lefebvre, Massey, Soja, Foucault) - sense of place, subjectivity, flexibility, relationality, memory - are related to Pallasmaa's norms. Evaluating the dynamics of spatiality alongside architectural norms establishes a theoretical foundation for spatial strategies enhancing the social and political functions of the public sphere. The study discusses how the public sphere can be considered in architectural design, offering a theoretical basis for innovative design strategies fostering a democratic public sphere.

Keywords: Phenomenology, Public sphere, Participatory design, Spatiality, Architectural design

¹ Corresponding Author: Istanbul Arel University, devranbengu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1193-1711

GİRİŞ

Kamusal alanlar demokratik toplumlar için hayati önemdedir ve toplumsal yaşamın canlılığını yansıtarak etkileşim sağlar (Arendt 1998; Habermas 1991; Fraser 2014; Negt ve Kluge 2016). Ancak ticarileşme ve sosyal dışlanma bu potansiyeli zayıflatır (Mitchell 2003).

Mevcut çalışmalar genellikle kamusal mekânlara odaklanarak, kamusal alan kavramının daha geniş bir perspektifle ele alınması gerektiğini göz ardı etmektedir (Low ve Smith, 2013). Kamusal alan, fiziksel mekân değildir. Sosyal, kültürel ve politik bir ortamdır (Fraser, 2014). Bu nedenle, kamusal alanı canlandırmak için fiziksel mekânların tasarımına odaklanmak yerine, bu alanı canlandırabilecek sosyal, kültürel ve politik boyutları dikkate alan bütüncül bir yaklaşım benimsemek gerekmektedir (Baudrillard, 2006; Foucault, 1995; Lefebvre, 2016).

Bu makale, mimari tasarımda kamusal alanı odağına alarak fenomenolojik yaklaşımlar ve kapitalist mekân üretimi eleştirileri arasındaki kuramsal bağlantıları incelemektedir (Bachelard 2014; Böhme 2017; Husserl 1970; Ihde 2009; Merleau-Ponty 2012; Arendt 1998; Fraser 2014; Habermas 1991; Negt ve Kluge 2016; Baudrillard 2006; Foucault 1995; Lefebvre 2016). Bu araştırma, kamusal alanın sosyal, politik ve mekânsal işlevlerini güçlendiren alternatif tasarım stratejilerini belirlemeyi ve bu stratejilerin mimari normlar, katılımcı tasarım ve mekânsallık dinamikleri bağlamında nasıl ele alınabileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

- Kamusal alanı odağına alan tasarımlar nasıl yapılandırılabilir?
- Fenomenolojik yaklaşımlar kamusal alan deneyimini nasıl zenginleştirebilir?
- Kapitalist mekânsal örgütlenmeye karşı nasıl alternatifler geliştirilebilir?

Fenomenolojik yaklaşımlar, mekânsal deneyimlerin bireyler üzerindeki derin etkilerini inceleyerek mekânın anlamını vurgular. Husserl, Merleau-Ponty, Böhme, Bachelard ve Ihde'nin çalışmaları bu konuda yol göstericidir. Bu teorik yaklaşımlar, kamusal alanın duyuşal ve deneyimsel boyutlarının analizine dair önemli ipuçları sunar (Bachelard, 2014; Böhme, 2017; Husserl, 1970; Ihde, 2009; Merleau-Ponty, 2012).

Kamusal alan teorileri, sosyal ve politik etkileşimlerin ortamlarda nasıl şekillendiğini inceler. Arendt, Habermas, Negt ve Kluge, Fraser gibi teorisyenler, kamusal alanın sosyal işlevlerini demokratik katılım ve toplumsal etkileşimler üzerinden ele alır (Arendt, 1998; Fraser, 2014; Habermas, 1991; Negt ve Kluge, 2016). Bu teorik çerçeve, kamusal alanın demokratik ve katılımcı tasarım süreçleriyle nasıl güçlendirilebileceğine dair temel ipuçları sağlar.

Kapitalist mekân üretimi eleştirileri, mekânın toplumsal üretimi ve iktidar ilişkileriyle nasıl şekillendiğini inceler. Foucault, Lefebvre ve Baudrillard'ın çalışmaları, kapitalist sistemin mekânsal düzenlemeler üzerindeki etkilerini ve bu düzenlemelere yönelik eleştirileri ortaya koyar (Baudrillard, 2006; Foucault, 1995; Lefebvre, 2016). Bu teorik perspektifler, mevcut mekânsal örgütlenmelere alternatif tasarım stratejilerinin gerekliliğini vurgular (Harvey, 2012).

Bu makalede, fenomenolojik yaklaşımlar, kamusal alan teorileri ve kapitalist mekân üretimi eleştirileri arasındaki kuramsal bağlantılar ve Pallasmaa'nın (2012) duyuşal algı ve mekânsal deneyim üzerine olan çalışmaları temel alınarak, kamusal alanı odağına alan mimari tasarım yaklaşımları için beş temel norm belirlenmiştir. Bu normlar, katılımcı tasarım kriterleri ve mekânsallık dinamikleriyle bütüncül olarak ele alınarak, kamusal alanı canlandırma potansiyeli taşıyan mimari stratejilerin geliştirilmesine yönelik kuramsal bir çerçeve sunmaktadır.

1. Fenomenolojik Yaklaşımlar, Kamusal Alan Teorileri ve Kapitalist Mekânsal Örgütlenme² Eleştirileri: Kuramsal Bağlantılar

Fenomenolojik araştırmalar, kamusal alan teorisyenlerinin kuramlarının ve çağdaş mekânsal örgütlenme eleştirilerini ele alan teorisyenlerin yaklaşımlarının dikkate alınabilmesini sağlar. Bu kuramsal ilişkilerle geliştirilecek araştırmalar, toplumun kitlesellik eğiliminden ve tüketim toplumu olmaktan uzaklaşabilmesi için alternatif mekânsal tasarım yaklaşımlarının geliştirilmesine olanak tanır. Bu yöndeki alternatif yaklaşımlar için demokrasi bir amaç olmalıdır. Kamusal alan, mekândan azadedir ve mimarlar genellikle sadece kamusal mekânlara odaklanır ve bunların kamusal alanı canlandırdığını varsayarlar. Hâlbuki kamusal alanı odağına alabilen farklı mekân tasarımlarının yapılandırılıp yapılandırılmayacağı sorusuna cevap aranmalıdır (Fraser, 2014; Lefebvre, 2016).

1.1 Fenomenolojik Yaklaşımlar ve Mekânsal Deneyim

Fenomenolojik araştırmalar, mekânın insan deneyimindeki rolünü anlamak için önemli kuramsal çerçeveler sunar. Bu bölümde, Edmund Husserl, Maurice Merleau-Ponty ve Gernot Böhme'nin çalışmaları üzerinde durulacaktır:

1.1.1 Edmund Husserl: Algı ve Bilinç

- **Husserl'in Görüşleri:** Husserl'in fenomenolojisi, bireyin dünyayı algılama biçimine odaklanır ve öznel deneyimin önemini vurgular (Husserl 1970). Mimari mekân tasarımlarında da bireylerin öznel deneyimlerini dikkate almalıdır. Husserl'in "yaşam dünyası" kavramı, bireylerin gündelik deneyimlerini ve bu deneyimlerin mekânla olan ilişkisini vurgular. Yaşam dünyası, bireylerin anlamlı bulduğu, değer verdiği ve etkileşimde bulunduğu mekânları kapsar (Husserl, 1970). Bu kavram, mekânsal tasarımlarda bireylerin gündelik yaşam pratiklerini, kültürel değerlerini ve sosyal etkileşimlerini dikkate almanın önemini gösterir.
- **Kuramsal Bağlantı:** Husserl'in algı ve bilinç üzerine çalışmaları, kamusal alanı canlandırabilecek mekânların tasarımında bireylerin öznel deneyimlerinin nasıl dikkate alınabileceği konusunda önemli ipuçları sunar (Husserl, 1970). Örneğin, bir meydanın tasarımı sadece görsel estetiğe değil, aynı zamanda insanların bu meydanı nasıl deneyimleyeceğine, hangi duyguları hissedeceğine ve hangi anlamları yükleyeceğine de odaklanmalıdır. Husserl'in çalışmaları, kamusal alanı canlandırabilecek mekân tasarımlarında bireylerin duysal algılarını, bedensel deneyimlerini ve anlam dünyalarını dikkate alan daha bütüncül bir yaklaşım benimsememizi sağlar (Husserl, 1970). Bu yaklaşım, mekânların sadece işlevsel değil, aynı zamanda anlamlı, davetkâr ve katılımcı ortamlar olarak tasarlanarak kamusal alanı da canlandırmasına olanak tanır.

1.1.2 Maurice Merleau-Ponty: Bedenlenme Teorisi

- **Merleau-Ponty'nin Görüşleri:** Bedenlenme, bedenin dünya ile etkileşim halinde olduğu ve bu etkileşimin deneyimlerimizi şekillendirdiği fikrini ifade eder. Merleau-Ponty'nin bedenlenme teorisi, bedenin mekânla olan ilişkisini ve mekânsal deneyimlerin bedensel algılar ve hareketler üzerinden nasıl şekillendiğini açıklar. Beden, dünyayı deneyimlememizin temel aracıdır ve mekânı sadece görsel olarak değil, aynı zamanda dokunma, işitme, koklama gibi duyularımızla ve hareketlerimizle de algılarız (Merleau-Ponty, 2012).
- **Kuramsal Bağlantı:** Merleau-Ponty'nin bedenlenme kavramı, kamusal alanı canlandırabilecek mekân tasarımlarında bedenin ve mekânın etkileşiminin önemini vurgular (Merleau-Ponty,

² "Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi" adlı kitabın yazarı Hakkı Yırtıcı'nın tanımlamasından yararlanılmıştır (Yırtıcı, 2009).

2012). Bu etkileşim, kamusal alanları daha yaşanabilir, davetkâr ve anlamlı kılabilir. Örneğin, bir sanat galerisinin tasarımı sadece sergilenen eserlere değil, aynı zamanda ziyaretçilerin bu eserler etrafında nasıl hareket edeceklerine, eserlere nasıl yaklaşacaklarına ve mekânın onlarda uyandıracığı bedensel duyumlara da odaklanmalıdır (Merleau-Ponty, 2012). Bedenin mekânla kurduğu bu etkileşim, kültürel ve sanatsal deneyimlerin zenginliğiyle kamusal alanın canlılığını da artırabilir.

1.1.3 Gernot Böhme: Atmosfer Kavramı

- **Böhme'nin Görüşleri:** Böhme'nin atmosfer kavramı, mekânsal deneyimlerin duysal ve duygusal bileşenlerinin bütünü ifade eder. Mekânların ışık, ses, koku, sıcaklık gibi duysal öğelerle bir atmosfer yarattığını ve bu atmosferin, insanların mekânı nasıl deneyimlediğini belirlediğini öne sürer (Böhme, 2017).
- **Kuramsal Bağlantı:** Böhme'nin atmosferler teorisi, kamusal alanları canlandırma potansiyeline sahip mekân tasarımlarında duysal ve duygusal atmosferin önemini vurgular (Böhme, 2017). Örneğin, bir tiyatro salonunda, sadece akustik ve aydınlatma özellikleri değil, aynı zamanda oturma düzeninin değiştirilmesi, esnek ve uyarlanabilir kullanımlar ile seyirci katılımını teşvik eden düzenlemeler, farklı atmosferlerin yaratılmasına olanak tanır. Oluşturulan bu çeşitli atmosferler, izleyicilerin performansları nasıl deneyimleyeceğini etkileyerek mekânsal deneyimleri zenginleştirir ve kamusal özne bilincini destekleyen ortamlar oluşturur.

1.1.4 Gaston Bachelard: Mekânın Şiirselliği

- **Bachelard'ın Görüşleri:** Bachelard'ın mekânın şiirselliği üzerine çalışmaları, mekânın bireyler üzerindeki duysal ve duygusal etkilerini inceler. Bachelard'a göre, mekânlar sadece fiziksel yapılar değil, aynı zamanda hatıralarımız, hayallerimiz ve duygularımızla şekillenen anlamlı yerlerdir. Mekânlar, kullanıcıları geçmişe götürebilir, güvende hissettirebilir veya düşündürebilir (Bachelard, 2014).
- **Kuramsal Bağlantı:** Bachelard'ın bireysel mekânsal deneyimler üzerine çalışmaları, kamusal alanları canlandırabilecek mekân tasarımlarında mekânın duysal ve anlamsal boyutuna odaklanmanın önemini vurgular. Örneğin, bir anıt veya müze tasarımı, sadece tarihi olayları veya sanat eserlerini sergilemekle kalmamalı, aynı zamanda ziyaretçilerde bu olaylara veya eserlere dair duysal bir bağ kurmalarını sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. Mekânın atmosferi, ışıklandırma, kullanılan malzemeler ve anlatım biçimi gibi unsurlar, ziyaretçilerin hayal güçlerini harekete geçirecek ve onlara anlamlı deneyimler sunacak şekilde tasarlanabilir (Bachelard, 2014). Bu tür deneyimlerin zenginleşmesi, kamusal alanların canlanmasına katkıda bulunabilir.

1.1.5 Don Ihde: Teknoloji ve Bedenlenme

- **Ihde'nin Görüşleri:** Don Ihde, postfenomenoloji alanında önemli bir düşünürdür ve teknolojinin insan deneyimi ve bedenlenme üzerindeki etkilerini inceler. Ihde'ye göre, teknolojik araçlar sadece nesneler değil, aynı zamanda bedenimizin uzantıları ve dünyayı deneyimleme biçimimizi şekillendiren araçlar olarak işlev görür (Ihde, 2009).
- **Kuramsal Bağlantı:** Ihde'nin çalışmaları, kamusal alanı canlandırabilecek mekân tasarımlarında teknolojinin rolünü anlamamıza yardımcı olur. Teknoloji, kamusal alan deneyimini zenginleştirebilir, etkileşimi artırabilir ve yeni katılım biçimleri sunabilir. Örneğin, bir müzede interaktif ekranlar, artırılmış gerçeklik uygulamaları veya sesli rehberler gibi teknolojik araçlar kullanılarak, ziyaretçilerin sergilenen eserlerle daha derinlemesine etkileşim kurmaları sağlanabilir (Ihde, 2009). Bu sayede, teknoloji sadece bilgi aktarımını değil, aynı

zamanda bedensel ve duysal bir deneyimi de mümkün kılarak, kamusal alanın kültürel ve sanatsal boyutunu güçlendirebilir. Dahası, Ihde'nin çalışmaları, kamusal alanlarda teknolojinin etik ve sosyal etkilerini de göz önünde bulundurmamız gerektiğini hatırlatır. Teknolojinin kamusal alanları daha erişilebilir ve kapsayıcı hale getirme potansiyeli olduğu gibi, dışlama ve ayrımcılık gibi sorunları da beraberinde getirebileceği unutulmamalıdır (Ihde, 2009).

Fenomenolojik yaklaşımlar, kamusal alan ortamında katılımcı olan kamusal öznelere etkinliğini, katılımın çeşitliliğini arttırabilir, kamusal alanı güçlendirebilir. Bireylerin mekânsal deneyimlerini ve etkileşimlerini analiz ederek, kamusal alanların nasıl daha etkileşimli, demokratik ve anlamlı hale getirilebileceği incelenebilir. Bu bağlamda, kamusal alanı canlandırma potansiyeli olan mekânların tasarımında duysal ve bedensel deneyimlerin rolü vurgulanabilir.

Aşağıdaki tablo, önemli fenomenoloji teorisyenlerinin ana fikirlerini ve bu fikirlerin kamusal alanların araştırılmasında ve mekânsal analizler geliştirilmesinde sağlanabilecek katkıları özetlemektedir

Tablo 1: Fenomenolojik Yaklaşımlar ve Mekânsal Deneyim

Teorisyen	Ana Fikirler	Kuramsal Bağlantı
Edmund Husserl	Algı ve bilinç üzerine çalışmaları, bireylerin mekânları nasıl algıladığını ve bu algıların bilinçte nasıl yapılandığını anlamamıza yardımcı olur.	Husserl'in çalışmaları, kamusal alanın bireyler tarafından nasıl deneyimlendiğini ve algılandığını anlamada önemli bir temel sunar.
Maurice Merleau-Ponty	Bedenlenme teorisi, bedenin mekânla olan ilişkisini ve mekânsal deneyimlerin bedensel algılar ve hareketler üzerinden nasıl şekillendiğini açıklar.	Merleau-Ponty'nin bedenlenme kavramı, kamusal alanlarda bedenin ve mekânın etkileşimini güçlendirir ve kamusal alanın daha etkileşimli ve davetkâr olmasını sağlar.
Gernot Böhme	Atmosfer kavramı, mekânsal deneyimlerin duysal ve duysal bileşenlerinin bütünüdür.	Böhme'nin atmosfer kavramı, kamusal alanların duysal ve duysal boyutlarını zenginleştirir, bu da kamusal alanın daha anlamlı ve etkileşimli olmasını sağlar.
Gaston Bachelard	Mekânın şiirselliği, mekânın bireyler üzerindeki duysal ve duysal etkilerini inceler. Mekânlar sadece fiziksel yapılar değil, aynı zamanda hatıralar ve duygularla şekillenen anlamlı yerlerdir.	Bachelard'ın çalışmaları, geçmiş deneyimlerle zenginleşen mekânların kamusal alanın canlanmasını destekleyebileceğini gösterir. Duysal ve duysal boyutların zenginleştirilmesi, bireylerin kamusal alanda daha derin ve anlamlı etkileşimler kurmasına katkıda bulunur.
Don Ihde	Teknoloji ve bedenlenme üzerine çalışmaları, teknolojinin beden ve mekân arasındaki ilişkiyi nasıl dönüştürdüğünü inceler.	Ihde'nin çalışmaları, mekân tasarımlarının teknoloji ile zenginleştirilerek daha etkileşimli ve anlamlı kamusal alan atmosferlerinin gerçekleştirilmesine imkân sağlayabilir.

Not: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır ve makalede teorileri karşılaştırmalı olarak analiz edilen fenomenologlar ile kamusal alan teorisyenlerinin çalışmalarına dayanmaktadır.

Fenomenolojik yaklaşımlar, kamusal alanların mekânsal analizlerle güçlendirilmesi bağlamında önemli bilgiler sunarlar. Bu ortamların niteliksel olarak çözümlenebilmesinde ve kamusal alanı canlandırma potansiyeli olabilecek mekânsal dinamiklerin anlaşılmasında yol gösterici olurlar. Bu nedenle, sonraki bölümde kamusal alan teorileri üzerine odaklanarak, kamusal alanların daha kapsayıcı, etkileşimli ve demokratik mekânsal tasarımlar yoluyla nasıl canlı tutulabileceklerine yönelik yaklaşımlara değinilecektir.

1.2 Kamusal Alan Teorileri

Kamusal alan teorisyenleri, kamusal alanların sosyal ve politik boyutlarını anlamada kritik bir rol oynarlar. Bu teorisyenler, kamusal alanın ne olduğunu, nasıl işlediğini ve toplumsal yaşamı nasıl etkilediğini farklı açılardan ele alarak, bu karmaşık yapıyı anlamamıza yardımcı olurlar. Kamusal alan, bireylerin bir araya gelerek ortak deneyim ve etkileşimlerde bulunduğu, demokratik katılımın gerçekleştiği bir ortamdır. Kamusal alan kavramı, demokratik katılım, toplumsal eşitlik ve özgürlük gibi değerlerle yakından ilişkilidir ve bu nedenle farklı disiplinler tarafından çeşitli şekillerde ele alınmıştır (Arendt, 1998; Fraser, 2014 Habermas, 1991; Negt ve Kluge, 2016).

Fenomenolojik yaklaşımlar, kamusal alan teorilerine önemli katkılarda bulunur. Bireylerin mekânı nasıl deneyimlediği, algıladığı ve anlamlandırdığına odaklanan fenomenoloji, kamusal alanın nasıl kullanıldığı, yaşandığı ve toplumsal ilişkileri nasıl etkilediği konusunda değerli bilgiler sunar. Fenomenoloji, duyuşsal algıların, bedensel deneyimlerin ve atmosferin önemini vurgulayarak, mekânsal tasarımlarda kamusal alanın canlandırılma potansiyelinin nasıl ele alınabileceğine dair tartışmalara olanak tanır. Örneğin, Hannah Arendt'in "ortak dünya" kavramı ile fenomenolojinin mekân deneyimi arasındaki ilişki, kamusal alanların bireylerin kolektif kimliklerini ve aidiyet duygularını nasıl şekillendirdiğini anlamamıza yardımcı olur (Arendt, 1998).

1.2.1 Hannah Arendt: Kamusal Alan ve Ortak Dünya

- **Arendt'in Görüşleri:** Hannah Arendt, kamusal alanı bireylerin birlikte eylemde bulunarak ortak bir dünya kurduğu yer olarak tanımlar. Arendt'e göre, kamusal alan, politik ve sosyal etkileşimlerin merkezi olup, bireylerin birlikte hareket ederek kolektif bir gerçeklik oluşturduğu yerdir (Arendt, 1998).
- **Kuramsal Bağlantı:** Arendt'in kamusal alan tanımı, fenomenolojik yaklaşımlarla desteklenebilir. Fenomenoloji, bireylerin mekânsal deneyimlerini ve etkileşimlerini anlamaya odaklanarak, kamusal alanın nasıl canlı ve etkileşimli hale getirilebileceğine dair ipuçları sunar. Bu bağlamda, kamusal alanın fiziksel mekânlarla nasıl ilişkilendirilebileceği ve toplumsal dinamiklerin nasıl güçlendirilebileceği araştırılabilir (Arendt, 1998).

1.2.2 Jürgen Habermas: Rasyonel Tartışma ve Demokratik Katılım

- **Habermas'ın Görüşleri:** Jürgen Habermas, kamusal alanı bireylerin rasyonel tartışmalar yoluyla fikir alışverişinde bulunduğu ve demokratik katılımın gerçekleştiği bir ortam olarak görür. Habermas, kamusal alanın demokratik bir iletişim ortamı olarak önemini vurgular ve bireylerin kamusal alanlarda özgürce tartışarak ortak kararlar alabileceğini savunur (Habermas, 1991).
- **Kuramsal Bağlantı:** Habermas'ın demokratik kamusal alan yaklaşımı, fenomenolojik yaklaşımlarla derinleştirilebilir. Fenomenoloji, bireylerin kamusal mekânlardaki deneyimlerini analiz ederek, rasyonel tartışma ve demokratik katılım süreçlerinin nasıl desteklenebileceğini inceleyebilir. Bu yaklaşımlar, kamusal alanın demokratik işlevini güçlendirecek mekânsal stratejiler geliştirilmesine katkı sağlar (Habermas, 1991).

1.2.3 Oskar Negt ve Alexander Kluge: Proleter Kamusal Alan

- **Negt ve Kluge'nin Görüşleri:** Negt ve Kluge, kamusal alanı sadece burjuva topluma özgü bir yapı olarak görmek yerine, işçi sınıfının deneyimlerini ve ihtiyaçlarını yansıtan proleter kamusal alan kavramını geliştirirler. Bu kavram, işçi sınıfının sesini duyurabileceği ve ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir alan sunar (Negt ve Kluge, 2016).
- **Kuramsal Bağlantı:** Negt ve Kluge'nin proleter kamusal alan kavramı, kamusal alanın sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri nasıl yansıttığını ve bu eşitsizliklerin mekânsal düzenlemeler aracılığıyla

nasıl ele alınabileceğini anlamak için önemlidir. Fenomenolojik yaklaşımlar, bu alanların sosyal ve politik işlevlerini derinleştirebilir (Negt ve Kluge, 2016).

1.2.4 Nancy Fraser: Karşı-Kamusal Alan ve Demokratik Katılım

- **Fraser'in Görüşleri:** Nancy Fraser, Habermas'ın kamusal alan teorisini genişleterek birden fazla karşı-kamusal alanın bulunduğunu savunur. Bu alanlar, marjinalize edilmiş grupların seslerini duyurabilecekleri ve demokratik katılıma katkıda bulunabilecekleri mekânlardır (Fraser, 2014).
- **Kuramsal Bağlantı:** Fraser'ın karşı-kamusal alan yaklaşımı, kamusal alanların daha kapsayıcı ve demokratik olmasını sağlamak için mekânsal tasarımda dikkate alınabilir. Bu yaklaşım, fenomenolojik yaklaşımlarla birleşerek, marjinalize edilmiş grupların mekânsal deneyimlerini ve etkileşimlerini anlamamıza yardımcı olur. Böylece, duysal ve bedensel deneyimlerin rolüyle kamusal alanların sosyal ve politik işlevleri güçlendirilebilir. Fenomenoloji, bireylerin mekânsal deneyimlerini derinleştirerek, karşı-kamusal alanların daha etkileşimli ve anlamlı hale gelmesine katkıda bulunur (Fraser, 2014).

Kamusal alan teorisyenleri, bu ortamların sosyal ve politik bağlamlarını derinlemesine analiz ederek, bu mekânların toplumsal yaşamdaki rollerini anlamamıza yardımcı olurlar. Kamusal alanlar, bireylerin bir araya gelerek demokratik katılımı gerçekleştirdikleri ortamlardır..

Aşağıdaki tablo, önemli kamusal alan teorisyenlerinin ana fikirlerini ve bu teorilerin fenomenolojik yaklaşımlarla kuramsal bağlantılarını özetlemektedir.

Tablo 2: Kamusal Alan Teorileri

Teorisyen	Ana Fikirler	Kuramsal Bağlantı
Hannah Arendt	Kamusal alanı, bireylerin birlikte eylemde bulunarak ortak bir dünya kurduğu yer olarak tanımlar.	Arendt'in kamusal alan tanımı, fenomenolojik yaklaşımlarla desteklenebilir. Bu yaklaşımlar, kamusal alanın fiziksel mekânlarla nasıl ilişkilendirilebileceğini araştırır.
Jürgen Habermas	Kamusal alanı, bireylerin rasyonel tartışmalar yoluyla fikir alışverişinde bulunduğu ve demokratik katılımın gerçekleştiği bir ortam olarak görür.	Habermas'ın demokratik kamusal alan yaklaşımı, fenomenolojik yaklaşımlarla derinleştirilebilir. Bu, kamusal alanın demokratik işlevini güçlendirecek mekânsal stratejiler sunar.
Oskar Negt ve Alexander Kluge	Proleter kamusal alan kavramı, işçi sınıfının deneyimlerini ve ihtiyaçlarını yansıtan bir alan sunar.	Negt ve Kluge'nin kavramı, kamusal alanın sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri nasıl yansıttığını anlamak için önemlidir. Fenomenolojik yaklaşımlar, bu alanların sosyal ve politik işlevlerini derinleştirir.
Nancy Fraser	Karşı-kamusal alan kavramı, marjinalize edilmiş grupların seslerini duyurabilecekleri ve demokratik katılıma katkıda bulunabilecekleri mekânları savunur.	Fraser'ın yaklaşımı, fenomenolojik yaklaşımlarla birleşerek, marjinalize edilmiş grupların mekânsal deneyimlerini ve etkileşimlerini anlamamıza yardımcı olur. Bu, kamusal alanların sosyal ve politik işlevlerini güçlendirir.

Not: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır ve makalede teorileri karşılaştırmalı olarak analiz edilen kamusal alan teorisyenleri ile fenomenologların çalışmalarına dayanmaktadır.

Fenomenolojik yaklaşımlar, kamusal alan ortamında katılımcı olan kamusal öznelere etkinliğini, katılımın çeşitliliğini arttırabilir, kamusal alanı güçlendirebilir. Bireylerin mekânsal deneyimlerini ve etkileşimlerini analiz ederek, kamusal alanların nasıl daha etkileşimli, demokratik ve anlamlı hale getirilebileceği incelenebilir. Bu bağlamda, kamusal alanı canlandırma potansiyeli olan mekânların tasarımında duysal ve bedensel deneyimlerin rolü vurgulanabilir.

Ancak, yalnızca bu yaklaşımlar ile sınırlı kalmak, çağdaş mekânsal örgütlenme eleştirilerini göz ardı etmek anlamına gelir. Kapitalist mekânsal düzenlemelerin kamusal alanlar üzerindeki olumsuz etkilerini ve toplumsal eşitsizlikleri pekiştirdiğini anlamak, alternatif ve daha kapsayıcı mekânsal stratejiler geliştirmek için kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, Foucault, Lefebvre ve Baudrillard gibi teorisyenlerin mekânsal örgütlenme eleştirilerini incelemek, fenomenolojik yaklaşımları tamamlayıcı bir perspektif sunar. Bu eleştiriler, kamusal alanı canlandırma potansiyeli olan yeni ve farklı mekânsal çözümler geliştirmek için mutlaka dikkate alınmalıdır (Foucault, 1995; Lefebvre, 2016; Baudrillard, 2006).

Bu bağlamda, bir sonraki bölümde çağdaş mekânsal üretim biçimlerine yönelik eleştirileri ve bu eleştirilere karşılık gelen mekânsal çözümleri ele alacağız. Bu yaklaşımlar, kamusal alanın demokratik, etkileşimli ve anlamlı bir şekilde yeniden canlandırılmasına yönelik olarak geliştirilecek mekânsal stratejiler açısından ayrı bir önem arz ederler.

1.3 Kapitalist Mekânsal Örgütlenme Eleştirileri

Kapitalist mekânsal örgütlenme eleştirileri, kapitalizmin mekânsal düzenlemelerle kamusal alanı aşındırıp toplumsal eşitsizlikleri pekiştirdiğini vurgular (Foucault, 1995; Lefebvre 2016; Baudrillard 2006). Dolayısıyla, bu eleştirilere karşılık geliştirilebilecek alternatif mekânsal çözümlerde kamusal alanın hedeflenmesi gerekir. Kamusal alanı canlandırdığı varsayılan kamusal mekânlar dışındaki farklı mimari fonksiyonların dikkate alınması gerekli ve önemlidir. Kamusal alanın mekândan azade bir ortam olması dolayısıyla, mekân tasarımlarında etkili olabilecek yeni yöntemler geliştirilmelidir. Fenomenolojik yöntemler bu bağlamda etkili yaklaşımlar sunmaktadır:

1.3.1 Michel Foucault: Heterotopya ve Mekânsal Güç İlişkileri

- **Foucault'nun Eleştirisi:** Michel Foucault, mekânın güç ilişkileri içinde nasıl biçimlendiğini ve heterotopyalar kavramıyla farklı sosyal mekânların nasıl üretildiğini inceler (Foucault, 1995). Heterotopya, Foucault'nun geliştirdiği bir kavramdır ve toplumsal normların askıya alındığı, alternatif gerçekliklerin yaratıldığı mekânları ifade eder. Hapishaneler, akıl hastaneleri, müzeler, kütüphaneler, bahçeler, mezarlıklar ve gemiler heterotopya örnekleridir. Foucault'ya göre heterotopyalar, toplumun baskın değerlerini ve normlarını sorgulatan, alternatif düşünce ve yaşam biçimlerine alan açan mekânlardır. Bu mekânlar, toplumsal düzeni ve güç ilişkilerini anlamak için önemli bir araçtır.
- **Kuramsal Bağlantı:** Foucault'nun heterotopya kavramı, fenomenolojik yaklaşımlarla birlikte, mekânsal deneyimlerin toplumsal ve politik boyutlarını derinlemesine anlamamızı sağlar (Foucault, 1995). Mekânın bireyler üzerindeki disiplin edici etkilerini analiz ederek, daha özgürleştirici ve kapsayıcı mekânsal tasarım stratejilerinin geliştirilmesi mümkündür. Bu stratejiler, kamusal alanın canlanmasında etkili olabilir. Fenomenolojik yöntemler, mekânsal deneyimlerin gücünü vurgulayarak, kamusal alanların sosyal etkileşim ve demokrasi için nasıl canlandırılabilceğine ve sürdürülebilceğine dair değerli iç görüler sunar.

1.3.2 Henri Lefebvre: Mekânın Toplumsal Üretimi

- **Lefebvre'in Eleştirisi:** Henri Lefebvre, mekânın toplumsal ilişkiler tarafından nasıl üretildiğini ve şekillendirildiğini inceler. Lefebvre'e göre, mekân toplumsal süreçler ve güç ilişkileri tarafından şekillendirilir ve bu nedenle kapitalist toplumlarda mekân, egemen sınıfların çıkarlarına hizmet edecek şekilde üretilir (Lefebvre, 2016).
- **Kuramsal Bağlantı:** Lefebvre'nin mekânın toplumsal üretimi kavramı, kamusal alanın toplumsal ve politik etkileşimlerin merkezi olarak korunmasının önemini vurgular. Alternatif mekânsal stratejiler, bu toplumsal dinamikleri yansıtmalı ve kamusal alanı güçlendirmelidir.

Fenomenolojik yaklaşımlar, mekânın toplumsal ve duysal boyutlarını dikkate alarak daha etkileşimli ve anlamlı mekânsal atmosferler yaratabilir. Lefebvre'nin teorileri, bireylerin mekânsal deneyimlerini zenginleştirerek kamusal alanın canlılığını artırmaya yönelik potansiyel stratejiler sunar (Lefebvre, 2016).

1.3.3 Jean Baudrillard: Simülasyon ve Hipergerçeklik

- **Baudrillard'ın Eleştirisi:** Jean Baudrillard, kapitalist toplumlarda mekânların simülasyon ve hipergerçeklik kavramlarıyla nasıl dönüştüğünü tartışır. Bu dönüşümler, mekânların anlam kaybına uğraması ve özgünlükten uzaklaşmasıyla ilişkilidir. Baudrillard'a göre, kapitalist mekânsal örgütlenme, gerçek kamusal alanların yerini simüle edilmiş ve sahte ortamlarla doldurur. Bu da gerçek kamusal alan deneyimlerinin yerini yüzeysel ve yapay deneyimlere bırakmasına neden olur (Baudrillard, 2006).
- **Kuramsal Bağlantı:** Baudrillard'ın simülasyon ve hipergerçeklik eleştirileri, kamusal alanın özgün deneyimlerin merkezi olarak korunmasının önemini vurgular (Baudrillard, 2006). Bu bağlamda, kamusal alanın anlamını ve gerçekliğini geri kazandıracak mekânsal stratejiler geliştirilmelidir. Fenomenolojik yaklaşımlar, mekânsal deneyimlerin özgünlüğünü ve anlamını koruyarak kamusal alanı canlandırabilir. Baudrillard'ın teorileri, bireylerin mekânsal deneyimlerini derinleştirerek kamusal alanın gerçek bir etkileşim ortamı olmasına katkıda bulunabilir ve yeni fikirler için yol gösterici olabilir.

Kapitalist mekânsal üretime yönelik eleştiriler, modern mekânsal pratiklerin toplumsal dinamikler üzerindeki etkilerini açığa çıkarır. Bu eleştiriler, kapitalizmin mekânsal düzenlemeler aracılığıyla kamusal alanı nasıl dönüştürdüğünü ve toplumsal eşitsizlikleri nasıl pekiştirdiğini vurgular. Aşağıdaki tablo, önemli kapitalist mekânsal örgütlenme eleştirilerini ve bu eleştirilerin fenomenolojik yaklaşımlarla kuramsal bağlantılarını özetlemektedir.

Tablo 3: Kapitalist Mekânsal Örgütlenme Eleştirileri ve Kuramsal Bağlantılar

Teorisyen	Ana Fikirler	Kuramsal Bağlantı
Michel Foucault	Mekânın güç ilişkileri içinde nasıl biçimlendiğini ve heterotopyalar kavramıyla farklı sosyal mekânların nasıl üretildiğini inceler.	Foucault'nun heterotopya kavramı, fenomenolojik yaklaşımlarla birlikte, mekânsal deneyimlerin toplumsal ve politik boyutlarını derinlemesine anlamamıza olanak tanır. Bu analizler, kamusal alanın daha özgürleştirici ve kapsayıcı hale getirilmesi için mekânsal tasarım stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlar.
Henri Lefebvre	Mekânın toplumsal ilişkiler tarafından nasıl üretildiğini ve şekillendirildiğini inceler.	Lefebvre'nin mekânın toplumsal üretimi kavramı, kamusal alanın toplumsal ve politik etkileşimlerin merkezi olarak korunmasının önemini vurgular. Bu bağlamda, fenomenolojik yaklaşımlar mekânın duysal ve sosyal boyutlarını dikkate alarak daha canlı kamusal alan ortamları sunabilir.
Jean Baudrillard	Kapitalist toplumlarda mekânların simülasyon ve hipergerçeklik kavramlarıyla nasıl dönüştüğünü tartışır.	Baudrillard'ın simülasyon ve hipergerçeklik eleştirileri, kamusal alanın anlamını ve sahipliğini geri kazandıracak mekânsal stratejiler geliştirilmesine katkı sağlar. Bu stratejiler, fenomenolojik yaklaşımlarla birleşerek kamusal alanın sahici bir etkileşim ortamı olarak görünürlüğünü sağlayabilir.

Not: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır. Makalede, teorileri karşılaştırmalı olarak analiz edilen mekânsal üretim ve kamusal alan teorisyenleri ile fenomenologların çalışmalarına dayanmaktadır.

Foucault, Lefebvre ve Baudrillard'ın eleştirileri, kapitalist mekânsal örgütlenmenin kamusal alan üzerindeki olumsuz etkilerini ayrıntılı bir şekilde ele alır. Bu eleştiriler, kamusal alanın toplumsal eşitsizlikler ve güç ilişkileri tarafından nasıl şekillendirildiğini ve aşındırıldığını ortaya koyar. Bu bağlamda, fenomenolojik yaklaşımlar, mekânsal deneyimlerin duysal ve duygusal bileşenlerini dikkate alarak kamusal alanın yeniden yapılandırılmasında önemli bir rol oynayabilir. Foucault'nun heterotopya kavramı, Lefebvre'in mekânın toplumsal üretimi ve Baudrillard'ın simülasyon ve hipergerçeklik eleştirileri, fenomenolojik yöntemlerle birleşerek, mekânın bireyler üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin kamusal alanın nasıl daha kapsayıcı ve etkileşimli hale getirilebileceğini anlamamıza yardımcı olur. Fenomenolojik yöntemler, bireylerin mekânsal deneyimlerini zenginleştirerek toplumsal etkileşimleri teşvik eder. Örneğin, duysal algı ve mekânsal deneyim, bireylerin mekânla kurduğu ilişkiyi derinleştirerek kamusal alanın daha kapsayıcı ve etkileşimli hale gelmesini sağlar. Bu yaklaşımlar, kamusal alanın sosyal ve politik işlevlerini güçlendirmek ve demokratik katılımı artırmak için yenilikçi mekânsal stratejilerin geliştirilmesine olanak tanır.

1.4 Kuramsal Bağlantılar ve Alternatif Mekânsal Tasarım

Fenomenolojik yaklaşımlar, kamusal alan teorileri ve kapitalist mekânsal örgütlenme eleştirileri arasında kuramsal bağlantılar kurarak, alternatif mekânsal tasarım yaklaşımlarının nasıl geliştirilebileceğini incelemek mümkündür. Bu kuramsal bağlantılar, mekânların demokratik, etkileşimli ve anlamlı bir şekilde kamusal alanı canlandırmaya yönelik stratejilerle tartışılabilmesini sağlamaktadır (Arendt, 1998; Baudrillard, 2006; Böhme, 2017; Foucault, 1995; Fraser, 2014; Habermas, 1991; Husserl, 1970; Ihde, 2009; Lefebvre, 2016; Merleau-Ponty, 2012; Negt ve Kluge, 2016). Böylelikle iki temel sorunsala yönelik bilimsel tartışma ortamları ortaya çıkmaktadır:

- **Demokrasi ve Kamusal Alan:** Fenomenolojik yaklaşımlar, kamusal alan teorileri ve kapitalist mekânsal örgütlenme eleştirileri, demokratik mekânsal tasarım stratejilerinin geliştirilmesine olanak tanır. Kamusal alanın demokratik bir iletişim ortamı olarak işlevselliği, alternatif tasarım yaklaşımlarının temelini oluşturabilir (Fraser, 2014; Habermas, 1991).
- **Kamusal Mekân ve Kamusal Alan Ayrımı:** Kamusal mekânların kamusal alanı canlandırdığı varsayımı sorgulanmalı ve kamusal alanı odağına alabilen farklı mekân tasarımlarının nasıl yapılandırılabilirliği araştırılmalıdır (Arendt, 1998; Negt ve Kluge, 2016).

Bu iki sorunsala yönelik yaklaşımlar bağlamında; Husserl, Merleau-Ponty, Böhme, Bachelard ve Ihde gibi fenomenologların çalışmaları, kamusal alanların duysal ve etkileşimli deneyimlerle zenginleştirilmesini desteklemektedir. Aynı şekilde, Arendt, Habermas, Negt, Kluge ve Fraser'in kamusal alan teorileri, demokratik ve katılımcı mekânsal tasarımların önemini vurgulamaktadır. Foucault, Lefebvre ve Baudrillard'ın kapitalist mekânsal örgütlenme eleştirileri ise bu bağlamda alternatif mekânsal stratejilerin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Arendt, 1998; Baudrillard, 2006; Böhme, 2017; Foucault, 1995; Fraser, 2014; Habermas, 1991; Husserl, 1970; Ihde, 2009; Lefebvre, 2016; Merleau-Ponty, 2012; Negt ve Kluge, 2016).

Bir sonraki bölümde, Juhani Pallasmaa'nın duysal algı ve mekânsal deneyim üzerine olan çalışmaları üzerinden, bu teorik temellerin mimarlık pratiğiyle nasıl kuramsal olarak bütünleştirilebileceği değerlendirilecektir. Pallasmaa'nın çalışmaları, ele alınan kuramsal bağlantılar çerçevesinde, daha kapsayıcı, etkileşimli ve anlamlı kamusal alan oluşumları için zemin sunabilecek mekânsal tasarımlara yönelik normları belirlemeye yardımcı olmaktadır (Pallasmaa, 2012).

2. Juhani Pallasmaa'nın Teorik Yaklaşımları ve Fenomenolojisi

Bu bölümde, Juhani Pallasmaa'nın teorik yaklaşımları incelenerek, mimarlık alanında mekân tasarımlarında fenomenolojik yaklaşımlarla kamusal alanı canlandıran etkilerin nasıl sağlanabileceği ele

alınacaktır. Pallasmaa'nın duyuşsal algı ve mekânsal deneyim üzerine çalışmaları, fenomenoloji teorisyenlerinin kuramları ve kamusal alan kuramcılarının yaklaşımları kapsamında değerlendirildiğinde, fiziki mekânlarda kamusal alanları canlandıran ve sosyal etkileşimi güçlendiren etkilerin ortaya çıkabileceği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda geliştirilecek normlar, çağdaş kapitalist sistemin mekânsal örgütlenmesine alternatif yaklaşımlar için yol gösterici olacaktır. İlk bölümdeki kuramsal ilişkiler bağlamında, fiziki mekân tasarımlarının kamusal alanı canlandırma potansiyeli taşıyacak şekilde nasıl geliştirilebileceği tartışılacaktır (Pallasmaa, 2012).

2.1 Pallasmaa'nın Fenomenolojik Yaklaşımları

Juhani Pallasmaa, mimarlık alanında duyuşsal algı ve mekânsal deneyimin önemine dair çalışmaları ile tanınır. Pallasmaa'ya göre, mekânlar sadece görsel olarak değil, tüm duyuşlarla deneyimlenir. Bu yaklaşım, mimari tasarımın duyuşsal boyutlarını dikkate alarak mekânların nasıl daha zengin ve etkileyici deneyimler sunabileceğini araştırır (Pallasmaa, 2012).

Pallasmaa'nın "The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses" adlı kitabında, modern mimarlığın genellikle görsel duyuşu ön planda tuttuğunu ve diğer duyuşları ihmal ettiğini savunur. Ona göre, mekânsal deneyimlerin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için dokunma, koku, işitme gibi duyuşların da dikkate alınması ve mekânsal deneyimin güçlenmesi gereklidir. Pallasmaa, bu eksikliğin mekânların soğuk ve yabancılaştırıcı olmasına neden olduğunu belirtir. Mekânın bedenle olan ilişkisini, mekânsal deneyimin ve duyuşların bu ilişkiyi nasıl derinleştirdiğini vurgular. Bu perspektif, fiziki mekânların tasarımında daha bütüncül bir yaklaşımı benimsememizi sağlar (Pallasmaa, 2012).

Pallasmaa'nın teorik yaklaşımının temel unsurlarını şu şekilde özetleyebiliriz:

- **Duyuşsal Algı:** Mekânların sadece görsel değil, tüm duyuşlarla algılanması gerektiğini savunur (Pallasmaa, 2012).
- **Mekânsal Deneyim:** Mekânların duyuşsal ve bedensel deneyimleri teşvik etmesi gerektiğini vurgular (Pallasmaa, 2012).
- **Eleştiri:** Modern mimarlığın kapsamlı bir eleştirisini ele alır. Özellikle görsel odaklı olmasını eleştirir ve daha bütüncül bir deneyimsel ve duyuşsal yaklaşım önerir (Pallasmaa, 2012).

Diğer önemli çalışmalarını da bu bağlamda göz önünde bulundurabiliriz:

- **Düşünsel ve Bedensel Bilgelik:** Pallasmaa'nın "The Thinking Hand: Existential and Embodied Wisdom in Architecture" adlı kitabında, mekânın düşünsel ve bedensel deneyimler üzerindeki etkisi incelenir (Pallasmaa, 2009). Bu çalışma, mekânsal deneyimlerin bedenle olan ilişkisinin nasıl derinleştirilebileceğini vurgular.
- **Mimari Denemeler:** "Encounters: Architectural Essays" adlı kitabında, Pallasmaa, mimarlığın duyuşsal ve deneyimsel boyutlarını ele alarak, mekânsal tasarımın insan deneyimini nasıl şekillendirdiğini inceler (Pallasmaa, 2005).
- **Bedenlenmiş Görüntü:** "The Embodied Image: Imagination and Imagery in Architecture" adlı eserinde, Pallasmaa, mekânsal imgelerin ve hayal gücünün mimari tasarım üzerindeki etkilerini araştırır (Pallasmaa, 2011).

Pallasmaa'nın mimari kuramsal eserleri ve kapsamlı teorik çerçevesi, fenomenolojik yaklaşımların mimari tasarımda nasıl uygulanabileceğine dair derinlemesine bir anlayış sunmaktadır. Bu anlayış, mekânsal deneyimlerin duyuşsal ve duyuşsal boyutlarını dikkate alarak, kamusal alanı canlandıracak ve sosyal etkileşimi artıracak tasarım stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlar. Pallasmaa'nın çalışmaları, mimari tasarımın insan deneyimi üzerindeki etkilerini derinlemesine anlamamıza yardımcı olur ve

mimarlık alanındaki perspektiflerle bütünleşen fenomenolojik yaklaşımlar sunar. Bu yaklaşımlar, kamusal alan dinamiklerinin anlamlandırılmasını ve çağdaş mekânsal üretim biçimlerine karşı demokratik ortamlar üzerinden alternatif mekân tasarımlarına yönelik stratejilerin geliştirilmesini mümkün kılar (Pallasmaa, 2012).

2.2 Kuramsal Bağlantılar

Bu bölümde, Juhani Pallasmaa'nın mekânsal deneyim üzerine olan çalışmaları ile diğer teorisyenlerin görüşleri arasındaki kuramsal bağlantılar ele alınmaktadır. İlk bölümde tartışılan teorisyenlerin yaklaşımları, Pallasmaa'nın mekânsal deneyim ve duysal algı üzerine çalışmaları ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Bu bağlantılar, mimari tasarımın nasıl daha kapsayıcı ve anlamlı hale getirilebileceğine dair ipuçları sunar. Pallasmaa'nın yaklaşımlarıyla ilk bölümde tartışılan teorisyenlerin kuramları arasında beş temel norm belirlenmiştir. Bu normlar, kamusal alanları daha kapsayıcı, etkileşimli ve anlamlı biçimde canlandırabilecek mekân tasarımları için dikkate alınması gereken anahtar prensipler olarak ortaya konulabilmektedir:

- **Duysal Algı ve Mekânsal Deneyim:** Pallasmaa'nın mekânsal deneyimlerin tüm duyularla algılanması gerektiği fikrinden yola çıkmıştır (Pallasmaa, 2012). Husserl'in algı ve bilinç üzerine çalışmaları, mekânın bireylerin algıları ve deneyimleri aracılığıyla anlam kazandığını vurgular (Husserl, 1970). Husserl, mekânın sadece fiziksel bir varlık olmadığını, algılarımız ve bilinçli deneyimlerimiz aracılığıyla şekillendiğini belirtir. Bu, Pallasmaa'nın duysal algıya verdiği önemi destekler. Foucault'nun heterotopya kavramı, farklı sosyal mekânların ve duysal deneyimlerin toplumsal dinamiklerle nasıl ilişkili olduğunu anlamamıza yardımcı olur (Foucault, 1995). Ayrıca, Bachelard'ın mekânın şiirselliği üzerine çalışmaları, mekânın duysal algısını zenginleştirir (Bachelard, 2014). Bachelard, mekânların hatıralar ve hayaller aracılığıyla nasıl derinlemesine deneyimlendiğini inceler, bu da mekânların duysal ve duygusal boyutlarını ortaya koyar. Böhme'nin atmosfer kavramı ise mekânsal deneyimlerin duysal ve duygusal bileşenlerinin bütünüdür ve mekânsal atmosferlerin duysal boyutlarını analiz ederek, bu boyutların mekânsal deneyimler üzerindeki etkilerini ortaya koyar (Böhme, 2017).
- **Bedenlenme ve Duysal Etkileşim:** Merleau-Ponty'nin bedenlenme teorisi, mekânların bedensel algılar ve hareketler üzerinden nasıl şekillendiğini açıklar (Merleau-Ponty, 2012). Merleau-Ponty'ye göre, mekânlar sadece gözle değil, bedenin tüm duyularıyla algılanır. Bu, Pallasmaa'nın mekânsal deneyimlerin bedenle daha bütüncül bir şekilde yaşanması gerektiği görüşüyle örtüşür (Pallasmaa, 2012). Foucault'nun beden politikaları üzerine çalışmaları, bedenin mekânsal düzenlemelerde nasıl kullanıldığını ve disipline edildiğini analiz eder (Foucault, 1995). Foucault'nun bu perspektifi, mekânsal düzenlemelerin beden üzerindeki etkisini dikkate alır. Bachelard, bedenin mekânla olan ilişkisini hayal gücü ve şiirsellik üzerinden inceler (Bachelard, 2014). Bachelard'ın çalışmaları, mekânların bireyler üzerindeki duygusal ve bedensel etkilerini anlamamıza yardımcı olur. Ihde'nin teknoloji ve bedenlenme üzerine çalışmaları, teknolojinin beden ve mekân arasındaki ilişkiyi nasıl dönüştürdüğünü inceler (Ihde, 2009). Modern teknolojinin mekânsal deneyim üzerindeki etkilerini anlamamıza katkı sağlar. Böhme'nin atmosfer kavramı, mekânsal deneyimlerin duysal ve duygusal bileşenlerinin bütünüdür ve mekânların bedenle kurduğu etkileşimi anlamamıza yardımcı olur (Böhme, 2017).
- **Duysal Atmosfer:** Pallasmaa'nın mekânsal deneyimlerin duysal ve duygusal boyutlarına verdiği önem, duysal atmosfer normunu oluşturur (Pallasmaa, 2005; Pallasmaa, 2007; Pallasmaa, 2012). Böhme'nin atmosfer kavramı, mekânsal deneyimlerin duysal ve duygusal bileşenlerinin bütünüdür. Atmosferlerin mekânların karakterini belirlediğini ve bu atmosferlerin duygusal tepkilerimizi nasıl şekillendirdiğini inceler (Böhme, 2017). Bu,

Pallasmaa'nın mekânsal atmosferlerin duysal boyutlarını toplumsal etkileşimleri artırmak için kullanma fikrini destekler (Pallasmaa, 2005). Foucault'nun heterotopya kavramı, duysal atmosferlerin farklı toplumsal grupların deneyimlerini nasıl etkilediğini analiz eder (Foucault, 1995). Bu kavram, farklı mekânsal düzenlemelerin toplumsal ve duysal etkilerini anlamamıza yardımcı olur. Bachelard, mekânın duysal ve şiirsel atmosferini inceler. Bachelard, mekânların bireylerin iç dünyasıyla nasıl etkileşime geçtiğini ve duysal atmosferlerin bu etkileşimdeki rolünü açıklar (Bachelard, 2014). Ihde'nin teknolojik atmosferler üzerine çalışmaları, teknolojinin duysal algı ve mekânsal atmosferler üzerindeki etkisini inceler (Ihde, 2009). Bu, mekânsal deneyimlerin teknoloji tarafından nasıl zenginleştirilebileceğini gösterir.

- **Toplumsal İlişkilerin Üretimi:** Pallasmaa'nın mekânsal tasarımın toplumsal ilişkileri nasıl destekleyebileceği ve geliştirebileceği üzerindeki vurgusu, bu normu oluşturur (Pallasmaa, 2005; Pallasmaa, 2007). Lefebvre'nin mekânın toplumsal ilişkiler tarafından nasıl üretildiği ve şekillendirildiği üzerine yapmış olduğu kuramsal araştırmalar, mekânın toplumsal dinamiklerle olan ilişkisini ortaya koyar (Lefebvre, 2016). Lefebvre, mekânların toplumsal süreçler ve güç ilişkileri tarafından nasıl ve yeniden üretildiğini vurgular. Bu, Pallasmaa'nın duysal algı ve bedensel deneyim teorileri ile birleştiğinde, mekânsal tasarımların toplumsal ilişkileri ne şekilde sağlamlaştırabileceği anlaşılır (Pallasmaa, 2005). Foucault'nun mekânın güç ilişkileri tarafından nasıl şekillendirildiği ve toplumsal dinamiklerle nasıl ilişkili olduğunu incelemesi, toplumsal ilişkilerin üretimi normunu destekler (Foucault, 1995). Bu yaklaşım, mekânların sosyal kontrol ve düzenlemelerle nasıl ilişkilendirilebileceğini gösterir. Bachelard, mekânın toplumsal ve duysal ilişkiler üzerindeki etkisini inceler (Bachelard, 2014). Bu, mekânların toplumsal bağlamda nasıl deneyimlendiğini anlamamıza yardımcı olur. Ihde'nin teknoloji ve toplumsal ilişkiler üzerine çalışmaları, teknolojinin mekânsal düzenlemeler ve toplumsal dinamikler üzerindeki etkisini inceler (Ihde, 2009). Bu, teknolojinin sosyal etkileşimler üzerindeki rolünü anlamamıza katkı sağlar.
- **Gerçek Deneyim ve Anlam:** Baudrillard'ın kapitalist toplumlarda mekânların anlam kaybına uğraması ve simülasyon teorisi, mekânsal deneyimlerin sahiciliğini ve anlamını vurgular (Baudrillard, 2006). Baudrillard, modern toplumlarda mekânların ticarileştirilmesi ve simülasyonlarla doldurulması nedeniyle özgün anlamlarını yitirdiğini savunur. Bu, Pallasmaa'nın mekânsal tasarımların sahicisi ve anlamlı deneyimler sunması gerektiği görüşüyle örtüşür (Pallasmaa, 2005; Pallasmaa, 2009). Foucault'nun mekânsal düzenlemelerin bireylerin deneyimlerini ve anlamlarını nasıl şekillendirdiğini incelemesi de bu normu destekler (Foucault, 1995). Bu, mekânların sosyal ve politik bağlamlarda nasıl anlam kazandığını gösterir. Bachelard, mekânın bireylerin hayal gücü ve duysal dünyası üzerindeki etkisini inceler. Bachelard'ın çalışmaları, mekânların bireysel ve duysal anlamlarını nasıl oluşturduğunu açıklar (Bachelard, 2014). Ihde'nin teknoloji ve anlam üzerine çalışmaları, teknolojinin mekânsal deneyimler ve anlam üzerindeki etkisini inceler (Ihde, 2009). Bu, modern teknolojinin mekânsal deneyimlerin sahiciliği üzerindeki etkisini anlamamıza yardımcı olur.

Pallasmaa'nın teorik yaklaşımlarını geniş ve detaylı kuramsal çerçevesi incelediğimizde, bu beş temel normun, kamusal alan teorisyenleri ve çağdaş mekânsal örgütlenme eleştirileriyle bağlantılı olarak fenomenologların yaklaşımları kapsamında değerlendirilebileceği görülmektedir. Bu normlar, mekânsal deneyimleri demokratik etkileşimler ve canlı kamusal ortamları bağlamında analiz etmeyi mümkün kılar ve mekân tasarımlarında stratejik olarak geliştirilecek alternatif yaklaşımların temelini oluşturur. Bu beş temel normun kuramsal bağlantıları aşağıdaki tabloda (Tablo 4) özetlenmiştir.

Tablo 4: Kamusal Alanı Odağına Alan Tasarımlarda Fenomenolojik Yaklaşımlar ve Kuramsal Bağlantılar

Norm	Juhani Pallasmaa	İlgili Teorisyenler ve Kuramsal Bağlantılar
Duyusal Algı ve Mekânsal Deneyim	Mekânsal deneyimlerin tüm duyularla algılanması gerektiğini vurgular.	Husserl: Algı ve bilinç çalışmaları; mekânın bireylerin algıları ve deneyimleri aracılığıyla anlam kazandığını belirtir. Foucault: Heterotopya kavramı; farklı sosyal mekânların ve duyusal deneyimlerin toplumsal dinamiklerle ilişkisi. Bachelard: Mekânın şiirselliği; hatıralar ve hayaller aracılığıyla mekânların duyusal ve duygusal boyutları. Böhme: Atmosfer kavramı; mekânsal deneyimlerin duyusal ve duygusal bileşenlerinin bütünlüğü.
Bedenlenme ve Duyusal Etkileşim	Mekânsal deneyimlerin bedenle daha bütüncül bir şekilde yaşanması gerektiğini savunur.	Merleau-Ponty: Bedenlenme teorisi; mekânların bedensel algılar ve hareketler üzerinden nasıl şekillendiği. Foucault: Beden politikaları; mekânsal düzenlemelerde bedenin kullanımı ve disiplin altına alınmasındaki risklerin incelenmesi. Bachelard: Bedenin mekâna olan ilişkisi ve mekânların duygusal ve bedensel etkileri. İhde: Teknoloji ve bedenlenme; teknolojinin beden ve mekân arasındaki ilişkiyi nasıl dönüştürdüğü. Böhme: Atmosfer kavramı; mekânsal deneyimlerin duyusal ve duygusal bileşenlerinin bütünlüğü.
Duyusal Atmosfer	Mekânsal atmosferlerin duyusal boyutlarını toplumsal etkileşimleri artırmak için kullanma fikrini savunur.	Böhme: Atmosfer kavramı; mekânların karakterini belirler ve duygusal tepkilerimizi şekillendirir. Foucault: Heterotopya kavramı; duyusal atmosferlerin toplumsal grupların deneyimlerine etkisi. Bachelard: Mekânın duygusal ve şiirsel atmosferi; mekânların bireylerin iç dünyasıyla etkileşimi. İhde: Teknolojik atmosferler; teknolojinin duyusal algı ve mekânsal atmosferler üzerindeki etkisi.
Toplumsal İlişkilerin Üretimi	Mekânsal tasarımın toplumsal ilişkileri nasıl destekleyebileceğini ve geliştirebileceğini vurgular.	Lefebvre: Mekânın toplumsal ilişkiler tarafından üretimi; mekânsal düzenlemelerin toplumsal süreçler ve güç ilişkileri bağlamında analizi. Foucault: Mekânın güç ilişkileri tarafından şekillendirilmesi; toplumsal dinamiklerle ilişkisi. Bachelard: Mekânın toplumsal ve duygusal ilişkiler üzerindeki etkisi. İhde: Teknoloji ve toplumsal ilişkiler; teknolojinin mekânsal düzenlemeler ve toplumsal dinamikler üzerindeki etkisi.
Gerçek Deneyim ve Anlam	Mekânsal tasarımların sahici ve anlamlı deneyimler sunması gerektiğini savunur.	Baudrillard: Mekânların anlam kaybı ve simülasyon teorisi; ticarileşme ve özgün anlamların yitirilmesi. Foucault: Mekânsal düzenlemelerin bireylerin deneyim ve anlamlarını şekillendirmesi. Bachelard: Mekânın bireylerin hayal gücü ve duygusal dünyası üzerindeki etkisi. İhde: Teknoloji ve anlam; teknolojinin mekânsal deneyimler ve anlam üzerindeki etkisi.

Not: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır. Makalede, teorileri karşılaştırmalı olarak analiz edilen mekânsal üretim kuramcıları ile kamusal alan teorisyenleri ve fenomenologların, ayrıca Juhani Pallasmaa'nın çalışmalarına dayanmaktadır.

Belirlenen beş temel norm, Pallasmaa'nın fenomenolojik yaklaşımlarını geniş bir kuramsal çerçevede ele alarak mekân tasarımlarında kamusal alanı canlandırma potansiyeli taşıyan stratejiler geliştirilmesine olanak sağlar. Bu normların mimarlık pratiğinde somutlaştırılabilmesi için her bir normun amacı anlaşılmalı ve yaşamsal olarak tanımlanmalıdır. Tasarımın kamusal alanı odağına alarak bu normları kullanabilmesi, pratik uygulama çözümlemelerinin normlara göre tanımlanmasını gerektirir. Bu tanımlamalar, normların uygulanmasına yönelik pratik yöntemlerin geliştirilmesinde temel teşkil eder ve her bir normun kamusal alanın canlanmasında etkili olmasını sağlar. Mimari tasarım normları bu amaçla dikkate alındığında, iki temel kavram çevresinde etkili olabilecekleri ortaya konulabilir: Katılım ve Mekânsallık.

3. Normların Kuramsal Çerçevede Ele Alınması

Normların uygulanmasına yönelik yöntemlerin geliştirilmesi, kamusal alanları daha kapsayıcı, demokratik ve etkileşimli hale getiren tasarım stratejileri için hayati önemdedir. Ancak, bu normların mimarlık pratiğinde kamusal alanı dikkate alarak somutlaştırılabilmesi için teorik temellerinin ve

uygulama amaçlarının tam olarak anlaşılması gereklidir. Acedo ve arkadaşlarının (2017) çalışması, yer duygusu ve sosyal sermaye bağlamında şehir yaşamı ve vatandaş katılımında mekânsal algının kritik olduğunu vurgulamaktadır. Bu, makalemizde belirlenen normlara yönelik niteliksel araştırmaların gerekliliğini destekler. Normların mimari tasarımda dikkate alınması gereken temel değerlerinin ve yaşamsal amaçlarının net tanımlanması, pratik uygulama adımlarının belirlenmesinden önce gelmelidir. Bu süreçte, her bir normun katılımcı tasarım yaklaşımları doğrultusunda, katılımı ve mekânsallık kavramı bağlamında mekânsallık dinamiklerini amaçlaması, alternatif mekân tasarımlarına yönelik stratejilerin geliştirilmesini mümkün kılmaktadır. Temsil ötesi teoriler, mekânsal algıların ve sosyal bağların dinamik yapısını vurgulamakta ve bu, önerilen katılımcı tasarım yaklaşımlarını desteklemektedir (Uysal ve Güngör, 2017).

Aşağıdaki alt bölümlerde, katılımcı tasarım bağlamında katılımın ve mekânsallık kavramı bağlamında mekânsallık dinamiklerinin, mimari normların mekân tasarımlarında kamusal alanın canlılığına yönelik yapılandırılmasında nasıl, neden ve niçin ele alınmaları gerektiği kuramsal çerçevede incelenecektir. İlk olarak, katılımcı tasarımın kriterleri ve bu kriterlerin mimari normlarla kuramsal olarak nasıl bir bütünlük oluşturduğu ortaya konulacaktır.

3.1 Katılımcı Tasarım ve Kuramsal Bağlantılar

Katılımcı tasarım, kamusal alanları daha demokratik, kapsayıcı ve etkileşimli hale getirme potansiyeli taşıyan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, mekân tasarım sürecinde toplulukların aktif katılımını teşvik ederek, mekânsal düzenlemelerin toplumun geniş bir kesiminin ihtiyaç ve isteklerine yanıt verebilmesini sağlar (Arnstein, 1969). Katılımcı tasarımın kamusal alanı odağına alabilmesinin önemli olmasının başlıca nedenleri şunlardır:

- **Demokratik Katılım ve Sahiplenme:** Katılımcı tasarım, bireylerin ve toplumların tasarım sürecine doğrudan katılımını temel alır. Bu süreç, bireylerin mekânları sahiplenmelerini ve bu mekânlarla daha güçlü bağlar kurmalarını sağlar. Demokratik katılım, kamusal alanların sosyal ve politik işlevlerini güçlendirerek, topluluk içindeki adalet ve eşitliği amaç edinir (Arnstein, 1969; Sanoff, 2000).
- **Yerel Bilgi ve Kültürel Zenginlik:** Toplumun çeşitli kesimlerinin katılımı, tasarım sürecine yerel bilgi ve kültürel zenginliklerin dâhil edilmesini sağlar. Bu, mekânların yerel kimlik ve kültüre uygun olarak düzenlenmesini ve mekânsal deneyimlerin daha zengin ve çeşitli olmasını sağlar. Yerel bilgi, kamusal alanların toplumsal bağlamda daha anlamlı ve işlevsel olmasına katkıda bulunur (Sandercock, 1998; Hester, 2006).
- **Kapsayıcılık ve Çeşitlilik:** Katılımcı tasarım, farklı yaş, cinsiyet, etnik köken ve sosyal statüden bireylerin ihtiyaçlarını ve görüşlerini dikkate alarak, kamusal alanların daha kapsayıcı ve çeşitli olmasına imkân tanır. Bu, kamusal alanların farklı toplumlar için erişilebilir, güvenli ve davetkâr olmasını sağlar. Kapsayıcılık, sosyal uyumu ve toplumsal bütünleşmeyi teşvik eder (Healey, 1997; Faga, 2006).
- **Toplumsal Dayanışma ve Etkileşim:** Katılımcı tasarım süreçleri, topluluk üyeleri arasında dayanışmayı ve işbirliğini teşvik eder. Ortak hedefler doğrultusunda birlikte çalışmak, topluluk içindeki bağları güçlendirir ve toplumsal etkileşimi artırır. Bu, kamusal alanın sosyal etkileşim ortamı olarak mekânda görünür hale gelmesine işlev görmesine imkân verir ve toplumsal ilişkilerin güçlenmesini sağlar (Innes ve Booher, 2010; Sanoff, 2000).
- **Sürdürülebilirlik ve Esneklik:** Katılımcı tasarım, toplumların değişen ihtiyaçlarına ve koşullarına göre mekânların esnek ve sürdürülebilir bir şekilde düzenlenmesini sağlar. Toplumun dinamiklerine uyum sağlayabilen mekânlar, uzun vadede daha işlevsel ve kullanışlı

hale gelir. Bu, mekânların sürdürülebilirliğini ve kullanım ömrünü artırarak, kamusal alanların kalıcılığını ve uyum yeteneğini güçlendirir (Agyeman ve Evans, 2003; Hester, 2006).

Katılımcı tasarımın bu kriterlerinin, katılımcı tasarım teorisyenlerinin ortaklaştığı genel kuramsal bulgular çerçevesinde, mekân tasarım süreçlerinde kamusal alanın demokratik, etkileşimli ve anlamlı bir şekilde canlanmasına katkı sağladığı kabul edilmektedir. Bu perspektif, katılımcı tasarımın mekân üretim süreçlerinde mekânı yalnızca fiziksel bir yer olarak değil, aynı zamanda deneyimlenen bir mekân olarak algılaması, katılımı ve kamusal alanı amaç edinmesi ile ilişkilidir. Dolayısıyla, katılımcı tasarımın sağladığı mekânsal deneyimler, kamusal alan ortamlarının da canlanmasına olanak tanır.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 5), kamusal alanı ve çağdaş kapitalist mekânsal üretim eleştirilerini ele alan teorisyenlerin kuramları bağlamında katılımcı yaklaşımların rolü ve kamusal alanı canlandırma potansiyeli olan alternatif mekân tasarımlarına yönelik etkileri özetlenmektedir.

Tablo 5: Katılımcı Tasarım Kriterleri ve Kuramsal Bağlantıları

Teorisyen	Kamusal Alan Kavramına ve Anlaşılmasına Yaptığı Özgün Katkıları	Katılımcı Tasarımın Kamusal Alanı Canlandırma Potansiyeli Olan Mekân Üretimine Etkisi	Katılımcı Tasarım Kriterleri
Kamusal Alan Teorisyenleri			
Hannah Arendt	"Ortak dünya" kavramı, kamusal alanı eylem ve etkileşim alanı olarak görür.	Demokratik katılım ve ortak eylem yoluyla kamusal alanı güçlendirir, mekânı kullanıcıların ortak deneyimlerine açar.	Demokratik Katılım ve Sahiplenme Toplumsal Dayanışma ve Etkileşim
Jürgen Habermas	Kamusal alanı rasyonel tartışma ve demokratik katılım ortamı olarak tanımlar.	Katılımcı süreçlerle kamusal alanı demokratikleştirir, mekân üretiminde farklı seslerin duyulmasını sağlar.	Demokratik Katılım ve Sahiplenme Kapsayıcılık ve Çeşitlilik
Oskar Negt ve Alexander Kluge	Proleter kamusal alan kavramını geliştirir, işçi sınıfının deneyimlerini vurgular.	Mekân üretiminde toplumsal eşitsizlikleri ele alır, dezavantajlı grupların ihtiyaçlarını karşılayan kamusal alanlar yaratır.	Yerel Bilgi ve Kültürel Zenginlik Kapsayıcılık ve Çeşitlilik
Nancy Fraser	Karşı-kamusal alanlar ve marjinal grupların katılımını vurgular.	Farklı grupların kamusal alana katılımını sağlayarak mekân üretimini daha kapsayıcı ve adil hale getirir.	Kapsayıcılık ve Çeşitlilik Toplumsal Dayanışma ve Etkileşim
Çağdaş Mekânsal Üretim Eleştirileri			
Michel Foucault	Heterotopyalar ve mekânın güç ilişkileriyle şekillenmesi.	Mekânın iktidar ilişkilerini sorgulayarak, alternatif ve özgürleştirici kamusal alanlar yaratılmasına olanak tanır.	Demokratik Katılım ve Sahiplenme Yerel Bilgi ve Kültürel Zenginlik
Henri Lefebvre	Mekânın toplumsal üretimi ve gündelik yaşam pratikleri.	Gündelik yaşam pratiklerini mekân tasarımına dahil ederek, kamusal alanı daha yaşanabilir ve anlamlı kılar.	Yerel Bilgi ve Kültürel Zenginlik Sürdürülebilirlik ve Esneklik
Jean Baudrillard	Simülasyon ve hipergerçeklik eleştirisi, mekânın anlam kaybı.	Sahici ve anlamlı mekânsal deneyimler yaratarak, tüketim odaklı mekân üretimine karşı alternatifler sunar.	Demokratik Katılım ve Sahiplenme Gerçek Deneyim ve Anlam

Not: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır. Makalede, teorileri karşılaştırmalı olarak analiz edilen kamusal alan, mekânsal üretim, katılımcı tasarım teorisyenleri ile fenomenologların, ayrıca Juhani Pallasmaa'nın çalışmalarına dayanmaktadır.

Bu tablo, katılımcı tasarım kriterlerinin kamusal alan teorileri ve çağdaş mekânsal üretim eleştirileriyle olan ilişkilerini ve bu kriterlerin kamusal alanda nasıl bir bağlamda işlev gördüğünü göstermektedir. Katılımcı tasarım kriterleri, fenomenologların yaklaşımlarıyla ele alındığında, kamusal alan ve mekânsal örgütlenme eleştirileri kapsamındaki kuramsal ilişkileri açıkça ortaya koymaktadır. Bu kuramsal ilişkiler doğrultusunda, bir sonraki bölümde, bu teorisyenlerle bağlantılı olarak Pallasmaa'nın teorileri üzerinden belirlenen mimari normların her birinde katılımı nasıl, neden ve niçin amaç olarak ele almamız gerektiği açıklanmaktadır.

3.2 Katılımcı Tasarımın Kamusal Alanı Odağına Alan Yaklaşımlarla İlişkisi

Bu bölümde, Pallasmaa'nın teorileri üzerinden geliştirilen mimari normlarla katılımcı tasarımın, katılımı ve kamusal alanı canlandıran nitelikleri bağlamındaki ilişkileri ele alınacaktır. Önceki bölümde, katılımcı tasarımın mekânların daha demokratik, kapsayıcı ve etkileşimli hale getirilmesinde önemli bir araç olduğu vurgulanmıştır. Ancak, bu yaklaşımın daha da ötesine geçerek, normlarda katılımın bir araç değil, bir amaç olarak ele alınması gerektiği üzerinde durulacaktır³ (Tekeli, 2021). Katılımın, sadece tasarım sürecinde değil, yapı ömrü boyunca korunması gerektiği, aktif bir katılımın teşvik edilmesi anlamına gelir. Böylelikle, mekânların toplumsal bağlamda daha anlamlı ve daha etkili kullanılması ve kamusal alanın canlı kalması sağlanabilir.

Katılımın, yapı ömrü boyunca sürekli bir amaç olarak benimsenmesi, kamusal alanın sosyal ve politik işlevlerini güçlendirir ve toplulukların mekânla olan ilişkisini derinleştirir. Lucien Kroll'un katılımcı tasarım üzerine çalışmaları, bu yaklaşımın başarılı örneklerindendir. Kroll, projelerinde sakinlerin katılımını sağlayarak, konut komplekslerinin tasarımını ve yenilenmesini onların ihtiyaçlarına göre şekillendirmiştir (Kroll, 1986; 1992). Bu süreç, fiziki mekânların demokratik katılım ve sosyal etkileşim için daha uygun hale gelmesini sağlar. Güncel çalışmalarda, katılımcı tasarımın mekânların kullanıcılarla olan etkileşimini artırdığı ve topluluk bağlarını güçlendirdiği vurgulanmaktadır (Think Wood, 2023; SpringerLink, 2023). Katılımın sürekli olarak sağlanması, mekânsal tasarımların duyuşsal algı, bedenlenme ve sosyal ilişkiler gibi dinamiklerle uyumlu olmasını destekler (Böhme, 2017; Foucault, 1995). Katılımcı tasarım süreçleri, mekânsal atmosferlerin duyuşsal ve duygusal bileşenlerini anlamada kritik bir rol oynar (ArchDaily, 2023).

Duyuşsal Algı ve Mekânsal Deneyim

- **Katılım ve Algı:** Katılımcı tasarım süreçleri, bireylerin mekânı deneyimleme ve algılama biçimlerini doğrudan etkiler. Bireylerin tasarım sürecine katılması, onların duyuşsal algılarının ve mekânsal deneyimlerinin mekân tasarımına yansıtılmasını sağlar. Bu, mekânın bireyler için daha anlamlı ve öznel hale gelmesini destekler. Habermas'ın demokratik katılım teorisi ve Husserl'in algı ve bilinç çalışmaları, bireylerin kamusal alanlarda nasıl etkileşime girdiğini ve mekânları nasıl deneyimlediklerini anlamamıza yardımcı olur (Habermas, 1991; Husserl, 1970).

Yapı Ömrü Boyunca Katılım: Yapının kullanım süresi boyunca düzenlenen katılımcı atölye çalışmaları, mekânsal tasarım sürecine dâhil olan bireylerin duyuşsal algı ve deneyimlerini paylaşımlarına olanak tanır, böylece tasarımlar bu geri bildirimlere göre sürekli olarak güncellenir ve geliştirilir (Sanoff, 2000; Kroll, 1986; Think Wood, 2023).

Bedenlenme ve Duyuşsal Etkileşim

³ Kamusal alanın mekân tasarımı ve planlamadaki rolü, katılımcı tasarım yaklaşımlarında tartışılmaktadır. Ancak, kamusal alanı canlanmasında temel etmen olan katılım eyleminin bir araç değil amaç olarak ele alınması ve bu amacın tasarım ve uygulama süreçlerinde nasıl sürdürülebileceği konusunda kuramsal bir çerçeve bulunmamaktadır (Tekeli, 2021).

- **Katılım ve Beden:** Bedenin mekânla kurduğu ilişkinin tasarım sürecinde dikkate alınması, katılımcı süreçlerle mümkün olur. Bireylerin bedensel hareketleri ve duyuşsal etkileşimleri hakkında geri bildirim vermeleri, tasarımın bu dinamiklere göre uyarlanmasına olanak tanır. Bu, mekânsal tasarımların bedenle daha uyumlu hale gelmesine katkı sağlar. Merleau-Ponty'nin bedenlenme teorisi ve Lefebvre'in mekânın toplumsal üretimi teorisi, mekânsal düzenlemelerin beden ve toplum üzerindeki etkilerini vurgular (Merleau-Ponty, 2012; Lefebvre, 2016; SpringerLink, 2023).

Yapı Ömrü Boyunca Katılım: Beden hareketlerini ve etkileşimlerini gözlemleyen katılımcı çalışmalar, yapı ömrü boyunca mekânsal tasarımların güveni, özneliği, yer duygusunu, sorumluluğu, kamu yararını ve erişilebilirliği artırmaya yardımcı olur (Sanoff, 2000; Kroll, 1986).

Duyusal Atmosfer

- **Katılım ve Atmosfer:** Katılımcı süreçler, mekânsal atmosferlerin duyuşsal ve duyuşsal bileşenlerini anlamada kritik bir rol oynar. Bireylerin mekânın atmosferine dair deneyim ve görüşlerini paylaşmaları, tasarımların bu atmosferleri zenginleştirmesine yardımcı olur. Bu, mekânların duyuşsal ve sosyal bağlamlarda daha etkili kullanılmasını sağlar. Böhme'nin atmosfer teorisi ve Foucault'nun mekânsal güç ilişkileri, mekânsal atmosferlerin toplumsal dinamikler üzerindeki etkilerini açıklar (Böhme, 2017; Foucault, 1995; ArchDaily, 2023).

Yapı Ömrü Boyunca Katılım: Grup toplantıları ve duyuşsal haritalama gibi katılımcı yöntemler, yapı ömrü boyunca mekânlardaki atmosferleri kamusal alanı da canlandırabilen bağlamda iyileştirmek için kullanılabilir (Sanoff, 2000; Kroll, 1986).

Toplumsal İlişkilerin Üretimi

- **Katılım ve Toplumsal İlişkiler:** Katılımcı tasarım, mekânların toplumsal ilişkileri nasıl ürettiğini ve güçlendirdiğini doğrudan etkiler. Bireylerin toplumsal etkileşimlerini ve bu etkileşimlerin mekânsal bağlamlarını paylaşmaları, tasarımların toplumsal bağları güçlendirecek şekilde yapılandırılmasını sağlar. Henri Lefebvre'nin mekânın toplumsal üretimi teorisi ve Michel Foucault'nun heterotopya kavramı, mekânsal tasarımın toplumsal ilişkilerin üretiminde oynadığı kritik rolü vurgular (Lefebvre, 2016; Foucault, 1986; Think Wood, 2023).

Yapı Ömrü Boyunca Katılım: Topluluk merkezleri ve ortak kullanım alanları gibi projelerde, yapı ömrü boyunca düzenlenen katılımcı süreçler, toplumsal ilişkileri teşvik eden mekânların tasarımını sürekli olarak destekler (Sanoff, 2000; Kroll, 1986).

Gerçek Deneyim ve Anlam

- **Katılım ve Anlam:** Katılımcı süreçler, mekânsal tasarımların gerçek ve anlamlı deneyimler sunmasını sağlar. Bireylerin mekânla kurdukları kişisel ve duyuşsal bağları ifade etmeleri, tasarımların bu bağları güçlendirecek şekilde şekillendirilmesine yardımcı olur. Bu, mekânların sahiciliğini ve anlamını artırır. Baudrillard'ın simülasyon ve hipergerçeklik teorisi, mekânsal deneyimlerin sahiciliği ve anlamı üzerindeki etkilerini analiz eder (Baudrillard, 2006; Foucault, 1986; SpringerLink, 2023). Ayrıca, Foucault'nun heterotopya kavramı, farklı sosyal ve kültürel bağlamlarda mekânların nasıl deneyimlendiğini ve bu mekânların gerçek deneyimler sunma potansiyelini vurgular (Foucault, 1986).

Yapı Ömrü Boyunca Katılım: Katılımcı süreçlerle geliştirilen projelerde, yapı ömrü boyunca bireylerin mekânsal deneyimlerine ve anlamlarına dair geri bildirimler toplanarak, tasarımlar bu geri bildirimlere göre optimize edilir (Sanoff, 2000; Kroll, 1986).

Bu normların ve katılımcı süreçlerinin teorik bağlamda irdelenmesi üzerinden, katılımı her bir normda nasıl amaç olarak ele aldığımızı özetleyen tablo (Tablo 6), anlatılanları pekiştirerek kuramsal çerçeveyi özetlemektedir.

Tablo 6: Katılımı Amaçlı Kamusal Alanı Odağına Alan Mimari Normlar

Katılım Amaçlı Mimari Normlar	Nasıl?	Neden?	Niçin?
Duyusal Algı ve Mekânsal Deneyim	Atölye çalışmaları, geri bildirim oturumları	Bireylerin duysal algılarını ve mekânsal deneyimlerini tasarım sürecine dahil etmek	Mekânın bireyler için daha anlamlı ve kişisel hale gelmesini sağlar, demokratik katılımı teşvik eder.
Bedenlenme ve Duyusal Etkileşim	Bedensel hareketleri ve etkileşimleri gözlemler	Mekânların bedenle olan ilişkisini güçlendirmek ve kullanıcı deneyimini iyileştirmek	Bedenle uyumlu mekânsal tasarımlar yaratır, toplumsal etkileşimi artırır.
Duyusal Atmosfer	Grup toplantıları, duysal haritalama	Mekânların atmosferik kalitesini belirlemek ve iyileştirmek	Duyusal ve duygusal bağlamlarda mekanla olan ilişkilerin derinleşmesini; mekânda olma duygusunun hissedilmesini güçlendirir.
Toplumsal İlişkilerin Üretimi	Topluluk merkezleri, ortak kullanım alanları projeleri	Toplumsal ilişkileri teşvik eden mekânlar tasarlamak	Topluluk bağlarını güçlendirir ve sosyal uyumu artırır.
Gerçek Deneyim ve Anlam	Yapı ömrü boyunca geri bildirim toplama	Mekânların gerçek anlamını korumak, tasarımları kullanıcı geri bildirimlerine göre gerçek yaşamla ilişkilendirmek	Sahici ve anlamlı mekânsal deneyimler sunar, toplumsal katılımı, sosyal etkileşimi ve sahiplenmeyi artırır.

Not: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır ve makalede teorileri karşılaştırmalı olarak analiz edilen kamusal alan, mekânsal üretim, katılımcı tasarım teorisyenleri ile fenomenologların, ayrıca Juhani Pallasmaa'nın çalışmalarına dayanmaktadır.

Bu tabloda, belirlenen her mimari normda katılımın amaç olarak ele alınmasıyla, mekân tasarımının kamusal alanın canlanmasındaki rolünün nasıl etkin kılınabileceği gösterilmektedir. Pallasmaa ve diğer teorisyenlerin kuramları doğrultusunda şekillendirilen bu normlar, katılımcı tasarım süreçleriyle birleştiğinde, mekânların kamusal alanı canlandırma potansiyeli taşıyarak daha anlamlı, kişisel ve toplumsal bağlamda daha etkili kullanılabileceğini kuramsal zeminde kanıtlamaktadır. Katılımın yapı ömrü boyunca sürdürülebilir bir şekilde benimsenmesi, mekânların sosyal ve politik işlevlerinin güçlenmesini, toplulukların etkileşiminin artmasını ve mekânla olan ilişkilerinin derinleşmesini sağlar.

Bu yaklaşımla tasarlanan mekânlar, demokratik katılımı teşvik eder, toplumsal ilişkileri güçlendirir ve mekânsal deneyimlerin sahiciliğini artırır. Katılımın her normda temel amaç olarak ele alınması, kamusal alanların canlılığını korumak ve toplumsal etkileşimleri desteklemek için kritik öneme sahiptir.

3.3 Mekânsallık ile Kuramsal Bağlantılar ve Kamusal Alanı Odağına Alan Yaklaşımlarla İlişki

Normların kuramsal çerçevede ele alınması sırasında, katılımcı tasarımın kriterleri ve kuramsal bağlantıları kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu incelemeler, katılımın bu normlarla sağlayacağı bütünselliğin, mekân tasarımlarını daha demokratik, kapsayıcı ve etkileşimli hale getirerek kamusal

alanı canlandırma potansiyelini artırdığını ortaya koymaktadır. Bu bölümde, mekânsallık kavramının mimari tasarım yaklaşımlarında toplumsal etkileşimi ve kamusal alan canlılığını dikkate alan katılım amaçlı bu normlarla bütünleşen kuramsal ilişkisi ele alınacaktır. Ayrıca, mekânsallığın kuramsal temelleri ve kavramsal bağlantıları da özetlenecektir. Teorisyenlerin görüşleriyle ortaya çıkarılan mekânsallık dinamiklerinin, bu normların amaçlarına yönelik olarak somutlaşabilmelerinde neden, nasıl ve niçin rol oynadıkları üzerinde durulacaktır. Mekânsallık, mekânın sosyal, kültürel, politik ve ekonomik süreçlerle şekillenen çok boyutlu doğasını ifade eder. Katılım amacı taşıyan normların mekân deneyimlerinde kamusal alan canlılığı bağlamında uygulanmasında, mekânsallık kuramsal olarak kritik bir rol oynar.

Mekânsallık kavramı, önceki bölümlerde teorilerinden yararlanan mekânsal üretim üzerine çalışmış araştırmacılar ve fenomenologlar arasında da üzerinde durulan ve kamusal alan teorileriyle de kuramsal bağlantıları olan bir kavramdır. Mekânın bireyler tarafından nasıl deneyimlendiğini ve algılandığını derinlemesine inceleyen fenomenolojik yaklaşımlar, kamusal alanı canlandırma potansiyeli açısından mekânların sosyal ve politik işlevlerinin nasıl güçlendirilebileceğine dair önemli ipuçları sunar ve mekânsallık bu ipuçlarının anlaşılmasında ölçülebilir dinamikleri olan önemli bir kavramsal araçtır. Bu nedenle, mekânsallık kavramının mimari tasarım yaklaşımlarında toplumsal etkileşimi ve kamusal alan canlılığını dikkate alan katılım amaçlı normlarla nasıl bütünleştiğinin incelenmesi kritik öneme sahiptir.

Henri Lefebvre, mekânın toplumsal üretimi kavramını geliştirerek, mekânın sosyal ilişkiler ve toplumsal bağlamla nasıl inşa edildiğini vurgular. Lefebvre'e göre mekân, yalnızca fiziksel bir yer değildir; aynı zamanda sosyal ve kültürel ilişkiler tarafından şekillendirilir. Mekânı üç bileşenle açıklar: "mekânsal pratikler", "mekânın temsilleri" ve "temsili mekânlar" (Lefebvre, 2016). Bu kuram, mekânsallığın yer duygusu, esneklik ve uyarlanabilirlik, bellek/hatırlama ve ilişkisellik/diyalog gibi dinamikleri nasıl desteklediğini anlamamıza yardımcı olur.

Foucault'nun heterotopya kavramı, mekânın güç dinamiklerini barındıran ve sosyal normların müzakere edildiği alanlar olduğunu savunur. "Disiplin ve Ceza" adlı eserinde, modern dünyanın mekânsal dönüşümlerini ve iktidarın mekânsal tezahürlerini inceler (Foucault, 1995). Foucault'nun çalışmaları, esneklik ve uyarlanabilirlik ile ilişkisellik/diyalog dinamiklerini destekler.

Gaston Bachelard, mekânın şiirselliği üzerine çalışarak, bireylerin mekânla kurdukları kişisel ve duygusal bağları vurgular (Bachelard, 2014). Bachelard'ın çalışmaları, yer duygusu ve bellek/hatırlama dinamiklerini destekler.

David Harvey, Doreen Massey ve Edward Soja gibi teorisyenler de mekânsallık kavramına önemli katkılarda bulunmuşlardır. David Harvey, mekânın politik ekonomisi üzerine çalışarak, kapitalist toplumda mekânsal üretim süreçlerinin nasıl şekillendiğini ve değiştiğini açıklar (Harvey, 2006, 2007). Harvey, mekânın küresel kapitalizm bağlamındaki dönüşümlerini ele alır ve esneklik ve uyarlanabilirlik ile bellek/hatırlama dinamiklerine odaklanır. Harvey'nin çalışmaları, mekânsal düzenlemelerin sosyal adaletsizlikleri nasıl pekiştirdiğini gösterir. Edward Soja, mekânsallığın üçüncü boyutu olan "Üçüncü Mekân" (Thirdspace) kavramını vurgular. Mekânın tarihsel ve coğrafi bağlamda nasıl üretildiğini inceler ve mekânın sosyal adalet ile bağlantısını araştırır (Soja, 2010). Soja'nın çalışmaları, yer duygusu ve ilişkisellik/diyalog dinamiklerini destekler. Üçüncü Mekân, fiziksel ve zihinsel mekânların ötesinde, sosyal ilişkilerin ve güç dinamiklerinin de dâhil olduğu bir mekân anlayışıdır. Doreen Massey, mekânın dinamik ve çok katmanlı bir yapısı olduğunu savunur. Mekânın toplumsal ilişkiler ve güç dinamikleri ile nasıl şekillendiğini ele alır (Massey, 2005). Massey'nin çalışmaları, esneklik ve uyarlanabilirlik ile ilişkisellik/diyalog dinamiklerine odaklanır. Massey, mekânın sabit ve tekdüze bir yapı olmadığını, aksine sürekli değişen ve yeniden şekillenen bir süreç olduğunu vurgular.

Sosyoloji alanında, Maurice Halbwachs ve Jan Assmann gibi teorisyenler mekânsallık dinamiklerini derinlemesine incelemişlerdir. Halbwachs, "kolektif bellek" kavramını geliştirerek mekânın sosyal hafıza üzerindeki etkisini vurgulamış ve mekânsal pratiklerin toplumsal belleği nasıl şekillendirdiğini göstermiştir (Halbwachs, 1992). Assmann ise "kültürel bellek" ve "iletişimsel bellek" kavramları ile mekânsallığın toplumsal hafıza üzerindeki rolünü açıklamıştır (Assmann, 2015).

Coğrafya alanında, Yi-Fu Tuan ve Edward Relph gibi teorisyenler mekânsallık konusuna önemli katkılarda bulunmuşlardır. Tuan, insan deneyiminde mekânın ve yerin duygusal ve sembolik değerlerini vurgulamış ve bu bağlamda "topophilia" (yer sevgisi) kavramını geliştirmiştir (Tuan, 1974). Relph ise, mekânın insan deneyimindeki yerini ve "yer duygusu"nu analiz ederek "yer ve yersizlik" kavramlarını tanımlamıştır (Relph, 1976).

Ayrıca, Acedo ve arkadaşları (2017), katılımcı tasarım süreçlerinde yer duygusu ve sosyal sermayenin mekânsal boyutlarını dikkate alarak kentsel alanlarda vatandaş tanımlı mekânlar oluşturmaının önemini vurgulamışlardır. Bu, katılımcı yöntemlerle mekânların sosyal ve duygusal bağlarını güçlendirmek ve kamusal alanların canlılığını artırmak için önemli bir strateji olarak tanımlanabilir (Acedo, vd., 2017). Lewicka'nın çalışmaları da bu bağlamda yer duygusu ve sosyal bağların mekânsal boyutlarını nasıl etkilediğini ve bu etkileşimlerin kamusal alanların canlandırılmasındaki rolünü ortaya koyar (Lewicka, 2005; 2010; 2011a; 2011b).

Tüm bu teorisyenlerin çalışmaları fenomenolojik yaklaşımlarla birlikte tartışıldığında, mekânsallık kavramının kamusal alan ve mimari normlarla nasıl ilişkili olduğunu ve bu ilişkilerin sosyal, kültürel, politik ve ekonomik boyutlarını anlamamıza yardımcı olur. Mekânsallık, bu bağlamda, mimari tasarımın demokratik, kapsayıcı ve etkileşimli olmasını sağlayan kritik bir bileşendir. Bu teorisyenlerin çalışmaları, mekânsallığın beş dinamiğini destekleyen kuramsal bir temel oluşturur:

1. **Yer Duygusu:** Mekânın bireyler ve topluluklar tarafından nasıl deneyimlendiğini ve anlamlandırıldığını ifade eder, sahiplenilmesini sağlar, aidiyet duygusuna temel oluşturur (Lefebvre, 2016; Soja, 1996; Bachelard, 2014; Tuan, 1974; Relph, 1976).
2. **Esneklik ve Uyarlanabilirlik:** Mekânın değişen koşullara ve ihtiyaçlara nasıl uyum sağladığını açıklar (Lefebvre, 2016; Foucault, 1995; Harvey, 2007; Massey, 2005).
3. **Özellik:** Bireylerin görünürlüğü ve kendilerini ifade edebilmeleridir. Sosyal sermayeyi güçlendirir. Bireylerin mekânla olan kişisel ve duygusal bağlarını vurgular (Bachelard, 2014; Halbwachs, 1992; Assmann, 2015).
4. **Bellek/Hatırlama:** Mekânın bireysel ve kolektif hafızayı nasıl yansıttığını ele alır (Lefebvre, 2016; Harvey, 2007; Bachelard, 2014; Halbwachs, 1992; Assmann, 2015).
5. **İlişkisellik/Diyalog:** Mekânsal etkileşimlerin toplumsal ilişkileri nasıl ürettiğini ve güçlendirdiğini inceler (Lefebvre, 2016; Foucault, 1995; Soja, 2010; Massey, 2005). Diyalog bir yerde birlikte olma, dünyada ve dünya için varoluşu gerçekleştirme biçimidir (Mendel, 2019).

Katılımcı yaklaşımlar, bu mekânsallık dinamiklerinin her birine doğrudan katkı sağlar. Tasarım ve planlamada katılım, mekânların yerel bağlam ve kültürel değerlere duyarlılığını artırırken, esneklik, özellik, bellek ve ilişkisel dinamikleri de güçlendirir. Bu sayede, katılımcı yöntemlerle mekânların sosyal ve duygusal bağları güçlendirilir ve kamusal alanların canlılığı artırılır.

Aşağıdaki tablo (Tablo 7), 2. Bölümde Pallasmaa'nın teorik yaklaşımlarının diğer teorisyenlerle olan bağlantıları üzerinden belirlenen ve katılım amaçlı olmaları ortaya konulan mimari normlarla bu mekânsallık dinamiklerinin nasıl ilişkilendirildiğini özetlemektedir.

Tablo 7: Katılım Amaçlı Mimari Normlar ve Mekânsallık Dinamikleri

Katılım Amaçlı Mimari Normlar	Mekânsallık Dinamikleri	Nasıl Analiz Edilecek?	Neden Yapı Ömrü Boyunca?	Mekânsallık Dinamikleri Neden Dahil Edilmeli?
Duyusal Algı ve Mekânsal Deneyim	Yer Duygusu, Öznellik	Duyusal haritalama, anket ve röportajlarla mekânsal deneyim analizi	Bireylerin mekân algılarını, deneyimlerini sürekli izlemek, verileri yapı ömrü boyunca değerlendirmek.	Mekânsallık dinamikleri, mekânın bireyler için daha anlamlı ve öznel hale gelmesini sağlar. Sadece katılımı amaç edinmek, duysal ve algısal bağlamları göz ardı eder.
Bedenlenme ve Duyusal Etkileşim	Öznellik, İlişkiselilik/ Diyalog	Bedensel etkileşimlerin gözlemlenmesi, etnografik çalışmalar	Kullanıcıların bedensel etkileşimlerini izlemek, verilere dayanarak tasarımları kamusalılığı canlandıran yönde güncellemek.	Mekânsallık dinamikleri, bedenle uyumlu tasarımlar yaratarak toplumsal etkileşimi artırır. Sadece katılımı amaç edinmek, fiziksel ve sosyal etkileşimleri tam anlamıyla değerlendirmez.
Duyusal Atmosfer	Esneklik ve Uyarlanabilirlik, Yer Duygusu	Grup toplantıları, duysal haritalama ile atmosfer analizi	Kullanıcı deneyimlerinden yararlanarak kamusalılığı canlandıran verilerle tasarımı iyileştirmek.	Mekânsallık dinamikleri, mekânın duysal ve psikolojik etkilerini anlamamızı sağlar. Sadece katılımı amaç edinmek, atmosferin sosyal etkileşimlerdeki rolünü ihmal eder.
Toplumsal İlişkilerin Üretimi	İlişkiselilik/Diyalog, Bellek/Hatırlama	Sosyal etkileşimlerin gözlemlenmesi, sosyal ağ analizi	Toplumsal ilişkileri izlemek ve desteklemek, topluluk dinamiklerini güçlendirmek	Mekânsallık dinamikleri, topluluk bağlarını ve sosyal uyumu artırır. Sadece katılımı amaç edinmek, sosyal ve tarihsel bağlamları eksik bırakır.
Gerçek Deneyim ve Anlam	Bellek/Hatırlama, Öznellik	Anket, röportaj ve günlüklerle kullanıcı deneyimi toplama	Mekânların sahiciliğini ve anlamını korumak için geri bildirimlerle sürekli iyileştirmeler yapmak	Mekânsallık dinamikleri, mekânın sahicisi ve anlamlı deneyimler sunmasını sağlar. Sadece katılımı amaç edinmek, kişisel ve kolektif hafızayı göz ardı eder.

Not: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır. Bu bölümde teorileri karşılaştırmalı olarak analiz edilen kamusal alan, mekânsal üretim, katılımcı tasarım ve mekânsallık teorisyenleri ile fenomenologların, ayrıca Juhani Pallasmaa'nın çalışmalarına dayanmaktadır.

Bu tablo, katılım amaçlı mimari normların ve mekânsallık dinamiklerinin bütüncül olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bütüncül yaklaşım, mekânsal deneyimler üzerinden mekânı sorgulayan bir bakış açısıyla, kamusalılığı canlandırma potansiyeline sahip mekânsal tasarımlar için kuramsal bir altyapı sunmaktadır. Normlar ile sadece katılımı amaçlamak yerine, mekânsallık dinamiklerini de normların amacına dâhil etmek, mekânların bireyler için daha anlamlı ve gerçek hale gelmesini sağlar. Aynı zamanda, bu dinamikler ölçülebilir nitelikler taşır. Mekânsal tasarımların duysal, bedensel, sosyal ve duysal boyutlarını değerlendirmemize olanak tanıyan bu dinamikler, fiziki mekânlarda sosyal ve politik etkileşimleri güçlendirerek kamusal alanın canlanmasında önemli bir rol oynar. Bu bütüncül

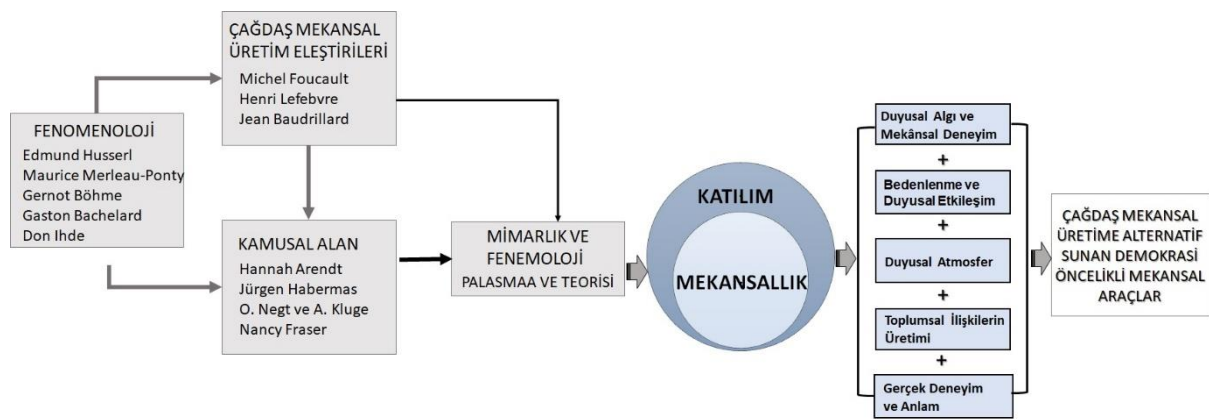
yaklaşımın, kamusal alanların canlılığını artıracığı, toplulukların mekânla olan ilişkisini sosyal etkileşimlerle derinleştirerek kamusalılığı güçlendireceği kuramsal olarak öngörülmektedir. Bu nedenle, mekânsallık dinamiklerini katılım amaçlı normlara entegre etmek, kamusal alanların canlandırılması ve toplumların demokratik ihtiyaçlarına cevap verebilen mekânlar yaratılması açısından kritik öneme sahiptir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu makale, kamusal alan, fenomenoloji ve mekânsal örgütlenme eleştirileri arasındaki çok yönlü ilişkileri inceleyerek, literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemiştir. Özellikle, kamusal alanın niteliksel boyutlarını mekânsal tasarımıyla bütünleştiren kuramsal bir çerçeve önererek, mimari mekânın kamusal alandaki rolünü derinlemesine tartışmaya açmıştır. Bu çerçeve, gelecekteki araştırmalar için sağlam bir temel oluşturma potansiyeli taşımaktadır.

Fenomenolojik yaklaşımlar ve kamusal alan teorileriyle bütünleşik kuramsal ilişki kuran bu çalışma, mekânsal deneyimleri canlandıran, etkileşimli ve anlamlı kamusal alanların oluşumuna katkıda bulunmayı amaçlayan kapsayıcı tasarım stratejilerine odaklanmıştır. Bu stratejiler, çağdaş kapitalist mekân üretimlerinin yarattığı manipülatif ortamlara karşı, kamusal alanı merkeze alan alternatif tasarım yaklaşımlarının geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Kuramsal analizler, bu tür yaklaşımların, mevcut mekânsal örgütlenme biçimlerine karşı güçlü bir alternatif sunarak, fiziki mekânların sosyal, demokratik ve mekânsal işlevlerini kamusal alanı canlandıracak şekilde güçlendirebileceğini ortaya koymaktadır.

Makalenin kavramsal çerçevesi, kamusal alanın karmaşık ve çok boyutlu doğasını anlamak için farklı disiplinlerden gelen teorik yaklaşımları bütünleştirmesi açısından önemlidir. Özellikle, fenomenolojik yaklaşımların mekânsal deneyimleri anlama ve kamusal alanı canlandırma potansiyeline dair vurgusu, makalenin özgün bir katkı sunmasını sağlamaktadır. Ancak, makale kuramsal bir çerçevede kaldığı için, bu normların pratikte nasıl uygulanabileceğine dair somut örnekler ve öneriler sunmamaktadır. Bu durum, makalenin pratik değerini sınırlamaktadır.

Şekil 1: Makalenin Kavramsal Çerçevesini Gösteren Şema. (Yazar tarafından yapılandırılmıştır.)

Şekil 1, makalenin kavramsal çerçevesini görsel olarak özetlemektedir. Şemada, fenomenolojik yaklaşımlar, kamusal alan teorileri ve çağdaş mekânsal üretim eleştirilerinin birbirleriyle nasıl ilişkili olduğu ve bu ilişkilerin mimarlık ve fenomenoloji ile nasıl birleştiği gösterilmektedir. Bu şema, mekânsal deneyimlerin zenginleştirilmesi ve mekânsal tasarımların demokratik işlevlerinin güçlendirilmesi amacıyla oluşturulan tasarım yaklaşımının kuramsal bağlantılarını görselleştirmektedir.

Bu makale, literatür kapsamında şu özgün katkıları ortaya koymaktadır:

1. Mekân ve Kamusal Alan Kuramsal Bağlantısının Fenomenolojik Yaklaşımlarla Kurulabilmesi:

Fenomenolojik yaklaşımlar, tasarımlarda mekânsal deneyimlerin dikkate alınmasına imkân vermeleri dolayısıyla hem kamusal alan ortamının analizini, hem bu ortama dair niteliklere uygun atmosferlerin mekânda ön görülebilmesini hem de kamusal alanı etkili kılan dinamiklerin tasarımlarda dikkate alınabilmesini olanaklı kılar. Kuramsal bağlantılarla bu kanıtlanabilmektedir.

2. Çağdaş Mekânsal Örgütlenmeye Alternatif Mekân Tasarımlarında Kamusal Alan ve Mekân İlişkisinin Tartışmaya Açılması:

Kapitalist mekânsal örgütlenmeye karşı alternatif mekânsal çözümler açısından mekânsal deneyim odaklı tasarımların geliştirilmesinin önemi ortaya konulmuştur. Alternatif mekân tasarımlarının geliştirilebilmesinde kamusal alanın nasıl dikkate alınabileceğinin tartışılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bunun için mekânların ticarileşmesine ve özelleştirilmesine karşı, daha demokratik ve kapsayıcı mekân tasarımlarıyla kamusal alanlara imkân veren ortamların, mekânsal tasarımların amacı haline getirilmesi gerektiği kuramsal bağlantılarla açıklanmıştır.

3. Tasarım Yaklaşımında Yeni Bir Kuramsal Yapılandırma:

Mekânsal tasarımlarda sosyal ilişkileri ve etkileşimleri canlandıran, kamusal alan bağlamındaki mekânsal işlevleri güçlendiren tasarım stratejilerine yönelik kuramsal bir yaklaşım yapılandırılmıştır (Şekil 1). Makaledeki fenomenolojik yaklaşımlar, kamusal alan teorileri ve kapitalist mekân üretimi eleştirileri arasındaki kuramsal bağlantılardan yola çıkarak, kamusal alanı odağına alan mimari tasarım için beş temel norm belirlemiştir: duyuşsal algı ve mekânsal deneyim, bedenlenme ve duyuşsal etkileşim, duyuşsal atmosfer, toplumsal ilişkilerin üretimi ve gerçek deneyim ve anlam. Palasmaa'nın mimari perspektifinin önemli katkılar sağladığı bu normlar, katılımcı tasarım ve mekânsallık dinamikleriyle bütüncül bir şekilde ele alındığında, mekânın sosyal etkileşimi ve kamusalılığı canlandıran işlevlerini güçlendirebilecek mimari stratejilerin geliştirilmesine yönelik kuramsal bir altyapı ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, bu makale, fenomenolojik yaklaşımlar, kamusal alan teorileri ve çağdaş mekânsal örgütlenme eleştirileri arasında kuramsal bağlantılar kurarak, kamusal alanı odağına alan tasarım stratejilerinin geliştirilmesine önemli ipuçları sunmaktadır. Fenomenolojik yaklaşımlar ve mekânsallık dinamikleri, nitel araştırmalara sağlam bir temel oluşturur. Gelecekteki araştırmalar, bu kuramsal çerçeveyi genişleterek ve derinleştirerek, niteliksel saha çalışmaları ve uygulamalı yöntemlerle desteklemelidir. Bu, kamusal mekânların yanı sıra, kamusal alanı odağına alan farklı mekânsal tasarımların daha kapsamlı ve etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayacaktır. Bu tür çalışmalar, niteliksel araştırmalarla birlikte uyarlanarak, yeni mekânsal araçların geliştirilmesine önemli katkılar sağlayabilir. Makale, gelecekteki araştırmalar için kuramsal bir temel oluşturmakta ve bu normların farklı mekân tipolojilerinde nasıl uygulanabileceği ve etkilerinin neler olabileceğine yönelik çalışmalar için bir başlangıç noktası sunmaktadır.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek

Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür

Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

- Acedo, A., Painho, M. ve Casteleyn, S. (2017). Place and City: Operationalizing Sense of Place and Social Capital in the Urban Context. *Transactions in GIS*, 21(3), 503-520. <https://doi.org/10.1111/tgis.12282>
- Agyeman, J. ve Evans, B. (2003). Toward Just Sustainability in Urban Communities: Building Equity Rights with Sustainable Solutions. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 590(1), 35-53.
- ArchDaily. (2023). *Katılımcı Mimarlık: Proje Geliştirmede Toplum Katılımı*. Erişim Adresi: <https://www.archdaily.com/>
- Arendt, H. (1998). *The Human Condition*. University of Chicago Press.
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, 35(4), 216-224.
- Assmann, J. (2015). *Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives* (A. C. Jan Assmann ve J. Czaplicka, Çev.). Cambridge University Press.
- Bachelard, G. (2014). *The Poetics of Space* (T. Ed.). Beacon Press.
- Baudrillard, J. (2006). *The System of Objects*. Verso Books.
- Faga, B. (2006). *Participation: Transforming Challenges Into Opportunities*. Urban Land Institute.
- Böhme, G. (2017). *Atmospheric Architectures: The Aesthetics of Felt Spaces*. Bloomsbury Academic.
- Foucault, M. (1986). Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias. *Diacritics*, 16(1), 22-27.
- Foucault, M. (1995). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison* (2nd ed.). Vintage Books.
- Fraser, N. (2014). *Transnationalizing the Public Sphere*. Polity Press.
- Habermas, J. (1991). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry Into A Category of Bourgeois Society*. MIT Press.

- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory* (L. A. Coser, Ed. ve Çev.). University of Chicago Press. (Original work published 1950)
- Harvey, D. (2006). *Spaces of Global Capitalism: Towards A Theory of Uneven Geographical Development*. Verso.
- Harvey, D. (2007). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press.
- Harvey, D. (2012). *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. Verso Books.
- Healey, P. (1997). *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. Macmillan.
- Hester, R. T. (2006). *Design for Ecological Democracy*. MIT Press.
- Husserl, E. (1970). *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology*. Northwestern University Press.
- Innes, J. E. ve Booher, D. E. (2010). *Planning with Complexity: An Introduction to Collaborative Rationality for Public Policy*. Routledge.
- Ihde, D. (2009). *Postphenomenology and Technoscience: The Peking University lectures*. SUNY Press.
- Kroll, B. (1986). A Participatory Design Process in Social Housing: The Case of the RAL-Project. *Design Studies*, 7(2), 113-122.
- Kroll, L. (1986). *Building and Dwelling: Ethics for the City*. MIT Press.
- Kroll, L. (1992). *Architecture of Complexity*. MIT Press..
- Lefebvre, H. (2016). *The Production of Space*. Wiley-Blackwell.
- Lewicka, M. (2005). Ways to Make People Active: The Role of Place Attachment, Cultural Capital, and Neighborhood Ties. *Journal of Environmental Psychology*, 25(4), 381–395. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2005.10.001>
- Lewicka, M. (2010). What Makes Neighborhood Different from Home and City? Effects of Place Scale on Place Attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 35–51. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.05.004>
- Lewicka, M. (2011a). On the Varieties of People's Relationships With Places: Hummon's Typology Revisited. *Environment & Behavior*, 43(5), 676–709. <https://doi.org/10.1177/0013916510364917>
- Lewicka, M. (2011b). Place Attachment: How Far have We Come in the Last 40 Years? *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207–230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>
- Low, S. ve Smith, N. (2013). *The Politics of Public Space*. Routledge.
- Massey, D. (2005). *For Space*. Sage Publications.
- Mendel, M. (2019). The Spatial Ways Democracy Works: On the Pedagogy of Common Places. *Research in Education*, 103(1), 5-18. <https://doi.org/10.1177/0034523719839743>
- Merleau-Ponty, M. (2012). *Phenomenology of Perception*. Routledge.

- Middleton, D. ve Brown, S. D. (2015). *The Social Psychology of Experience: Studies in Remembering and Forgetting*. SAGE Publications.
- Mitchell, D. (2003). *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space*. Guilford Press.
- Negt, O. ve Kluge, A. (2016). *Public Sphere and Experience: Toward an Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere* (2nd ed.). Verso Books.
- Pallasmaa, J. (2009). *The Thinking Hand: Existential and Embodied Wisdom in Architecture*. Wiley.
- Pallasmaa, J. (2005). *Encounters: Architectural Essays*. Rakennustieto Publishing.
- Pallasmaa, J. (2011). *The Embodied Image: Imagination and Imagery in Architecture*. Wiley.
- Pallasmaa, J. (2012). *The Eyes of the Skin: Architecture and the senses*. Wiley.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. Pion.
- Sandercock, L. (1998). *Towards Cosmopolis: Planning for Multicultural Cities*. Wiley.
- Sanoff, H. (2000). *Community Participation Methods in Design and Planning*. Wiley.
- Soja, E. W. (1996). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Blackwell.
- Soja, E. W. (2010). *Seeking Spatial Justice*. University of Minnesota Press.
- SpringerLink. (2023). *Oyunlaştırılmış Katılımcı Kamusal Alan Tasarımını Yapılandırma*. Erişim adresi: <https://link.springer.com/>
- Think Wood. (2023). *Topluluk Mimarlığı*. Erişim Adresi: <https://www.thinkwood.com/>
- Tekeli, İ. (2021). İzmir’de Katılımcı Planlama Arayışları: İzmir-Deniz, İzmir-Tarih projeleri. İçinde G. Özyaydın ve M. Akı (Eds.), *Mekân ve Yer* (pp. 100-101). Yeni İnsan Yayınevi.
- Tuan, Y. F. (1974). *Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*. Columbia University Press.
- Uysal, A. ve Güngör, Ş. (2016). Postyapısalcı ve İlişkisel Coğrafyalarda Bir Tarz Olarak Temsil Ötesi Teori(ler). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 33, 83-93.
- Yırtıcı, H. (2009). *Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The public sphere serves as a critical element for social interaction and political participation in democratic societies. However, contemporary urban environments often focus on the design of public spaces, assuming these spaces inherently revitalize the public sphere. Given that the public sphere transcends physical spaces, discussions on how different architectural designs can revitalize the public sphere are limited. This situation raises an important question about how the potential of public spheres to foster democratic participation and social vitality can be addressed in architectural designs. This research addresses the need for architectural strategies that can invigorate the social, political, and spatial functions of the public sphere.

Research Questions:

How can architectural designs centered on the public sphere be structured to enhance democratic engagement and social interaction?

In what ways can phenomenological approaches enrich the experience of the public sphere?

What alternative spatial solutions can be developed to counteract the impacts of capitalist spatial organization on the public sphere?

Literature Review:

The literature review covers phenomenological approaches, public sphere theories, critiques of capitalist spatial production, and participatory design and spatiality theories.

Phenomenological Approaches: Theorists such as Edmund Husserl, Maurice Merleau-Ponty, and Juhani Pallasmaa emphasize sensory perception and embodiment in experiencing space. Pallasmaa particularly highlights the role of multi-sensory engagement in meaningful architectural spaces.

Public Sphere Theories: Jürgen Habermas, Hannah Arendt, and Nancy Fraser explore the social and political dimensions of the public sphere. Habermas focuses on rational-critical debate, Arendt on action and speech, and Fraser advocates for multiple public spheres to include diverse groups.

Critiques of Capitalist Spatial Production: Michel Foucault, Henri Lefebvre, and Jean Baudrillard critique how capitalist spatial arrangements erode the public sphere. Their analyses highlight the reinforcement of social inequalities and the undermining of democratic spaces through contemporary spatial practices.

Participatory Design and Spatiality Theories: Participatory design theorists emphasize community involvement in design processes to foster social interaction and meet public needs. Edward Soja and Doreen Massey provide insights into the relational nature of space and its impact on social relations and power dynamics.

This integrated framework ensures that architectural designs for the public sphere address physical, social, political, and spatial functions, enhancing democratic engagement and social vitality.

Methodology:

This research employs a theoretical and analytical methodology, integrating insights from phenomenology, public sphere theories, and critiques of capitalist spatial production. The study begins with an extensive literature review to establish a comprehensive theoretical framework. It then identifies five fundamental norms for architectural design that focus on revitalizing the public sphere: sensory perception and spatial experience, embodiment and sensory interaction, sensory atmosphere, the social production of relationships, and authentic experience and meaning. These norms are analyzed in relation to participatory design and spatial dynamics to develop a holistic approach to architectural strategies that enhance the public sphere.

Results and Conclusions

The research findings indicate that phenomenological approaches provide valuable insights into how individuals experience and perceive space, which are crucial for designing environments that prioritize the public sphere. By focusing on sensory perception, embodiment, and social interactions, these approaches offer a robust framework for creating spaces that foster democratic engagement and social vitality. Public sphere theories emphasize the need for inclusive and participatory environments, which can be achieved through architectural designs that encourage social interaction and political engagement. Critiques of capitalist spatial production highlight the negative impacts of contemporary spatial practices on social dynamics, underscoring the importance of developing alternative spatial solutions that target the public sphere.

The study concludes that integrating phenomenological approaches, public sphere theories, and critiques of capitalist spatial production provides a comprehensive framework for revitalizing the public sphere through architectural design. The identified norms offer practical guidelines for developing architectural strategies that enhance the functions of the public sphere, creating inclusive, interactive, and meaningful environments. These findings contribute to the broader discourse on urban design and democratic participation, offering a theoretical foundation for future research and practice in the field of architecture and urban planning.

This extended summary aims to provide a clear and concise overview of the research problem, questions, literature review, methodology, results, and conclusions. It highlights the importance of a holistic approach to architectural design that prioritizes the public sphere, offering valuable insights and practical guidelines for enhancing democratic engagement and social vitality through thoughtful and innovative design strategies..